

Bespreking van het Bijbelboek Daniël

door J.G. Fijnvandraat

De 12 hoofdstukken vers voor vers verklaard

Daniël Hoofdstuk 2

HOOFDSTUK 2 - EEN VEELZEGGENDE DROOM

In dit hoofdstuk worden we in kennis gebracht van de droom van Nebukadnezar en de uitleg daarvan. Men heeft deze mededelingen wel 'het abc van de profetie' genoemd terwijl men dan de profetie over de 70 weken (Daniël 9) als 'de ruggegraat van de profetie' beschouwde.

Vreemd genoeg is het aantal verklaringen van de uitleg die Daniël geeft legio. Als men over het 'abc' al zo verschillend denkt, hoe moet het dan met 'xyz'?

Terecht kan men zich afvragen hoe men tot zulke uiteenlopende verklaringen komt. In veel gevallen is de oorzaak daarvan - zoals we zullen zien - gemakkelijk aan te tonen. Men stopt namelijk heel gemakkelijk eigen ideeën in zijn uitleg en houdt zich niet strikt aan de tekst. Daarbij speelt een rol dat men zijn uitleg te weinig laat beheersen door wat andere schriftgedeelten die over hetzelfde onderwerp handelen te zeggen hebben. Anders gezegd: de regel 'Schrift met Schrift vergelijken' wordt niet of niet genoeg toegepast.

Vooraf voor de profetie is dat dringend noodzakelijk. Petrus zegt:

'Weet dit vóór alles, dat geen profetie van de Schrift een eigen uitleg toelaat. Want de profetie werd vroeger niet voortgebracht door de wil van een mens, maar heilige mensen Gods hebben, door de Heilige Geest gedreven, gesproken' (2Petrus 1:20,21).

Deze woorden betekenen niet slechts dat wij niet eigenmachtig steunend op ons eigen inzicht de profetie mogen uitleggen, ze houden ook in dat je van een profetie niet zo maar een uitleg mag geven zonder het geheel te raadplegen.

Er valt nog een andere verklaring voor de verdeeldheid in uitleg te geven namelijk dat men zijn uitleg laat beheersen door zijn visie op andere schriftgedeelten, waarvan men meent dat ze over hetzelfde onderwerp gaan, maar die in wezen iets anders behandelen. Om daarvan een voorbeeld op een ander vlak te geven: sommige uitleggers vereenzelvigen de Kerk of Gemeente met het koninkrijk der hemelen. Op grond van de gelijkenis van het onkruid in de akker stellen ze dan dat je in de Gemeente tarwe en onkruid samen moet laten opgroeien.

Ook wij zullen dus op onze hoede moeten zijn niet zelf in de fouten te vervallen die we hier gesignaleerd hebben.

De droom van Nebukadnezar is zo veelzeggend omdat hier in kort bestek de hele wereldgeschiedenis wordt voorgesteld met als sluitstuk - en daar gaat het uiteindelijk om - de oprichting van het rijk van de Messias.

De eer en de verheerlijking van onze Heiland Jezus Christus behoort ons boven alles te gaan. Dit hoofdstuk is dan ook bijzonder onze aandacht waard. En dat ook nog om een andere reden. Uit het gedrag van Daniël en de zijnen met het oog op de verklaring van de droom kunnen we namelijk leren hoe we 'de leer van God, onze Heiland' door ons gedrag kunnen 'versieren' (vgl. Titus 2:10).

J. A. Monsma (1957, p.42) geeft het belang van wat er in dit hoofdstuk wordt meegedeeld als volgt aan:

En nu is voor God, die blijkbaar ook de gedachten kan lezen van een slapende heiden, het ogenblik aangebroken voor drie dingen:

a. Nebukadnezar duidelijk te maken dat hij wel een hoge, doch niet de allerhoogste positie inneemt;

b. Daniël te brengen op de plaats die in de raad Gods voor hem bestemd is;

c. de loop der wereldgeschiedenis en de komst van het Koninkrijk Gods te ontsluiëren, inzonderheid voor de ‘verstandigen’ in het laatste der dagen.

Ja, het is een troostrijke gedachte dat de Heere ook de machten der aarde in het oog en aan de teugel houdt.

2:1

In het tweede jaar nu der regering van Nebukadnezar had Nebukadnezar een droom, waardoor zijn geest verontrust werd en het met zijn slaap gedaan was.

Nebukadnezar kan de slaap niet vatten. Zijn geest gunt hem geen rust en daarom wil het niet lukken. De koning denkt aan de succesvolle opstand van de Babyloniërs tegen de Assyrische overheersers, die bekroond werd met de vestiging van het Babylonische rijk, waarvan hij de onbetwiste, opperste gezagdrager is. Vandaar dwalen zijn gedachten af naar het onbekende land van de toekomst. Hoe zal het zijn rijk vergaan? Zal het jaren van bloei tegemoet gaan, om dan na een snelle neergang onder voet gelopen te worden, zoals met Ninevé is gebeurd? Of zal het, na zijn hoogste macht te hebben bereikt, langzaam aftakelen, zoals de oude man Egypte, die met vallen en opstaan zijn levensduur rekt? Of . . . zal Babylon zijn macht uitbreiden tot de grenzen van de aarde en zich altijd weten te handhaven?

Zulke gedachten spoken de jonge vorst door het hoofd (Daniël 2:29).

Eindelijk valt hij in slaap, maar het is geen vredige sluimering. Zijn geest gunt hem ook dan geen rust, Nebukadnezar droomt . . .

Ruim vijftientig eeuwen later wrijft Europa zich de ogen uit. Zojuist heeft een tweede wereldbrand haar innerlijk verscheurd. Ze bekijkt de puinhopen die erdoor zijn aangericht en schudt dan energiek het hoofd. Dit mag nooit weer gebeuren! Ze kijkt om zich heen en beseft dat ze zich een dergelijke strijd in haar binnenste niet voor een derde keer kan veroorloven. Ze vreest de opdringende macht uit het oosten en voelt de vernederende bevoogding van haar overzeese bevrijder in het westen. Wil ze economisch en politiek geen speelbal worden van anderen, dan zal ze de geleiden moeten sluiten. Dan zal er op elke terrein door haar kinderen een front gevormd moeten worden. Militaire eenheid is er al, de NAVO, maar die is met sterke drang van Amerika tot stand gekomen. Nu zal ze zelf aan de slag moeten. De Europese Kolen- en Staal Gemeenschap ontstaat eerst, daarna de E.E.G. Er wordt gepraat over opheffing van invoerbeperkingen tussen de Europese landen onderling. De grenzen worden steeds meer open gegooid; gemeenschappelijke monetaire maatregelen worden getroffen. Af en toe wordt er een balletje opgegooid met het oog op een toekomstige Europese munteenheid en wordt er gestemd over een Europese hoofdstad. Het gaat niet overdreven hard, maar toch worden haar kinderen langzaam maar zeker van Duitsers, Fransen, Belgen, Italianen, Nederlanders, enz. omgeturnd tot Europeanen.

Het nationalisme, dat haar vroeger innerlijk verscheurde, schrompelt ineen tot een soort provinciaal chauvinisme. Europa ontwaakt en herinnert zich haar jeugd toen ze als één machtig rijk onder de Romeinse adelaar een periode van welvaart beleefde.

Het tweede jaar: Hier stuiten we op eenzelfde probleem als in hoofdstuk 1:1, namelijk dat de tijdsrekening niet schijnt te kloppen. De opleiding van de jongemannen duurde drie jaar. Hoe kan Daniël dan in het tweede jaar van Nebukadnezar in moeilijkheden komen?

Om uit deze moeilijkheid te geraken zijn diverse oplossingen aangedragen en wel:

a. Het gaat om het tweede jaar na de inval in Egypte. Volgens een inscriptie vond die inval plaats in het 37e jaar van Nebukadnezar (J.B. Pritchard 1969, p.308). Dit is dus het jaar 568 v. Chr. Het tweede jaar zou dan het jaar 576/5 v. Chr. zijn (en niet het jaar 570 v. Chr. zoals Maier ten onrechte schrijft). Daniël zou dan al bijna 40 jaar in ballingschap zijn.

b. Het tweede jaar na de val van Jeruzalem (586 v. Chr.) is bedoeld, dat is dus het jaar 585/4 v. Chr. Dan zou Daniël al ruim 20 jaar in Babel zijn.

Beide berekeningen gaan mank aan willekeur, waarbij voor de tweede nog iets meer te zeggen is dan voor de eerste. Het koningschap van Nebukadnezar over Israël na de val van Jeruzalem heeft tenminste nog enige zin. Er staat in Dan. 2:1 echter dat het gaat om de regering van Nebukadnezar en dat kan net als in Jer. 25:1 en andere plaatsen slechts slaan op zijn koningschap over Babylon. Bovendien zou er dan tussen het gebeurde in Dan. 1 en dat in Dan. 2 een ongeloofwaardig lange tijd verlopen zijn.

Overpeinzingen over de toekomst (2:28) zouden psychologisch in die verderliggende tijd wel goed te plaatsen zijn. Ze kunnen echter bij de koning ook opgekomen zijn aan het begin van zijn regering toen hij zijn macht goed gevestigd had. En van de geestelijke kant bezien is het niet erg aannemelijk dat God aan Nebukadnezar pas zo laat bekend zou hebben gemaakt wat er in wezen was gebeurd (vers 37) en wat er verder geschieden zou. De droom is veel eerder te plaatsen, direct in de tijd nadat Nebukadnezar rust van de strijd gekregen heeft.

c. De wegvoering heeft plaatsgevonden toen Nebukadnezar nog mederegent van zijn vader was. Zijn tweede jaar is dus eigenlijk het derde jaar na de verovering van Jeruzalem. Dit zou een oplossing zijn als Nebukadnezar Jeruzalem veroverd had in het begin van zijn mederegentschap. Dan zouden namelijk al bijna vier jaar verlopen kunnen zijn. Maar zo is het niet. Hij werd koning even na de inname of misschien zelfs nog vóór die tijd.

d. Ook hier moeten we rekening houden met de Babylonische wijze van aangeven van regeringsjaren. Het eerste jaar wordt als jaar van troonsbestijging niet meegeteld. 'In het tweede jaar' is dus eigenlijk 'in het derde jaar'. De drie studie jaren moeten echter als volle jaren gerekend worden en 'in het derde jaar' is nu eenmaal niet hetzelfde als 'na drie jaar'.

e. Het bevel van de koning trof niet alleen de wijzen, die al in dienst waren, maar ook hen die in opleiding waren. De doctorandi dreigde hetzelfde lot als de doctores in de goden-geleerdheid. Het is evenwel niet erg aannemelijk dat dit hoofdstuk ons verplaatst in een tijd die aan het slot van Dan. 1 (vs. 18-20) voorafgaat. Het inleidend karakter van hoofdstuk 1 op de gebeurtenis van hoofdstuk 2 komt dan min of meer in het gedrang. Anderzijds echter kan men zich beroepen op vers 12 waar sprake is van 'al de wijzen' en op vers 13, dat verklaart dat Daniël en zijn vrienden ook gevaar liepen gedood te worden.

f. Er is een schrijffout gemaakt: 'twee' moet 'twaalf' zijn. Het teken voor 'tien' in het Hebreeuws 'jod' geheten - een heel klein tekentje - zou zijn weggevallen bij het overschrijven. D. J. de Groot geeft als voorbeeld van eenzelfde fout Joz. 24:12. Maar dat voorbeeld is aanvechtbaar, daar hij uitgaat van een vrij onaannemelijke lezing van de tekst. Hoewel een overschrijffout niet uitgesloten is, moeten we niet te snel tot deze 'oplossing' overgaan. Het eenvoudigst is: te erkennen, dat we met een probleem zitten waarop vooralsnog geen *afdoende* verklaring is gevonden.

Een droom: Dat God door dromen tot de mensen kan spreken behandelden we al bij hoofdstuk 1:17.

Elihu heeft het daarover tegen Job. En dat dromen ook verschrikken kunnen heeft Elifaz tegen dezelfde Job kernachtig betuigd. We zien dat eveneens bij de Farao, alsook bij de vrouw van Pilatus, zij het bij haar dat ze tijdens het dromen al 'leed' (Job 33:14,15; 4:12-15; Gen. 41:8 en Matth. 27:19).

In plaats van het enkelvoud droom wordt hier in het meervoud over 'dromen' gesproken. Dit kan gebeurd zijn om het belang van de droom aan te geven. Het meervoud kan ook gebruikt zijn omdat de droom uit twee onderdelen bestaat: het gezicht van het beeld met vervolgens de vernietiging ervan door de steen.

Waardoor zijn geest verontrust werd: God heeft alle dingen in zijn hand. Een zo doodeenvoudige zaak als een droom, opgewekt doordat Nebukadnezar zich bezighield met de toekomst van zijn rijk (vers 29), wordt door de Here geleid. Zo gebruikt God een slapeloze nacht van Ahasveros om zijn volk Israël te redden (Esther 6:1).

2:2

Toen gebod de koning, dat men de geleerden, de bezweerders, de tovenaars en de Chaldeeën zou roepen, om de koning zijn droom te verklaren; en zij kwamen en stonden vóór de koning.

De droom mag de koning verontrust hebben en hij mag zich afpijnigen wat de zin ervan is, maar daarvoor had hij toch zijn geleerden! Een klasse van mensen, die in hoog aanzien stonden en van geslacht op geslacht hun kennis doorgaven. Logisch dat de koning ze liet roepen. Hij heeft ze in soorten en elke soort heeft zijn eigen specialiteit, hoewel de ‘vakgebieden’ niet strikt gescheiden waren.

Geleerden, bezweerders: We kwamen deze twee titels ook al in 1:20 tegen. Het gaat hier niet om regeringsambtenaren maar om mensen die verstand hebben van de ‘hogere wereld’.

Voor geleerden staat het woord *chartoemim*. In Gen. 41:8 worden er de geleerden aan het hof van Farao mee aangeduid. In dat vers is ook sprake van ‘wijzen’. In Ex. 7:11 worden echter zowel de wijzen als de tovenaars samengevat in het woord *chartoemim*. En in Ex. 22 wordt gezegd: ‘De Egyptische geleerden deden door hun toverkunsten hetzelfde’. Zie ook Ex. 8:7, 18. Nogmaals: hier zijn dus geen geleerden bedoeld in de zin zoals wij dat woord verstaan, maar geleerden in occulte zaken, o.a. droomuitlegging en verrichten van wonderen. Voor bezweerders wordt in het Hebreeuws het woord *asjafim* gebruikt, waarin men verwantschap wil zien met het Assyrische *asjipoe* dat een titel was van een voornamelijk klasse priesters die met toverformules boze geesten uitdreven en ziekten bezworen.

Tovenaars: Er worden nog twee groepen personen bij genoemd. Ten eerste de tovenaars. In de St.Vert. heten dezen ‘guichelaars’. (Ons woord goochelaar is daar de moderne versie van. Dit ‘geheimzinnige’ beroep van goochelaar heeft echter niets met occultisme, maar alles met vingervlugheid te maken.)

In het Hebreeuws worden de tovenaars *mekaschschepim* genoemd. Het zijn lieden, die zich met tovenarij bezighouden. Zoals gezegd vormden ze in Egypte een afdeling van de geleerden of *chartoemim*. In Jer. 27:9 en 2 Kron. 33:6 worden ze min of meer gelijkgesteld met toekomstvoorzeggers.

Deze titel komen we ook tegen in Ex. 7:11; 22: 18; Deut. 18:10; Mal. 3:5; en het ervan afgeleide werkwoord ‘toveren’ treffen we aan in 2 Kron. 33:6.

(De gegevens voor deze drie groepen zijn ontleend aan D.J. de Groot, p.139 en aan G. Maier 1982, p.88.)

Chaldeeën: Vervolgens is er sprake van Chaldeeën. Met die naam zit het wat vreemd, want dat is tegelijk een aanduiding van een nationaliteit. En hoe kan men in het Chaldeeuwse rijk nu over een aparte groep Chaldeeën spreken? We bespraken echter al (zie 1:4) dat de naam Chaldeeën een uitgebreide betekenis heeft en dan op de inwoners van het Chaldeeuwse rijk ziet met daarnaast een verengde zin waarbij het woord een bepaalde groep aanduidt. Zo duidt men in onze tijd met een Hollander een Nederlander aan, maar in bepaalde gevallen (en in bepaalde delen van ons land) verstaat men er een inwoner van de provincies Zuid- en Noord-Holland onder.

Bij Chaldeeën in enger verband denken sommigen aan de priesterklasse, die in inscripties als *kaldoe* wordt aangegeven; anderen denken aan wijzen, die zich speciaal met astrologie bezighielden; en tenslotte zijn er die er een verzamelnaam in zien voor de drie voorafgenoemde groepen. Dit laatste heeft dit voor, dat in vers 4 alleen de aanduiding Chaldeeën gebruikt wordt voor de mannen, die de koning aanspreken.

De reden daarvoor kan echter ook zijn, dat ze de voornaamste van de vier groepen vormden. In ieder geval worden hier vier klassen van wijzen genoemd en we houden het dus op vier groepen hoewel hun kundigheden elkaar wel overlapt zullen hebben.

Blijkens Jes. 47:12, 13 waren bezweringen e.d. in Babel zeer in trek. In Ezech. 21:21 staat een vermelding -van enkele praktijken die door hen toegepast werden: pijlen schudden en lever bezien.

Een voorbeeld van sterrenwichelarij geeft de volgende inscriptie:

‘In de maand Tebitu, de 15e dag van het 7e jaar van Nabonidus, koning van Babylon, Shumukin berichtte als volgt: ‘In een droom zag ik de Grote Ster, Venus, Sirius, de maan en de zon en ik

zal (nu) deze (sterrestand) bestuderen met het oog op een gunstige uitleg voor mijn heer Nabonidus, als wel voor een gunstige uitleg voor mijn heer Belshazzar, de kroonprins' (Daarop volgt dan een herhaling dat Shumukin de constellatie bestudeerd heeft). (J.B. Pritchard, p.309, 310).

Bekende waarzeggers uit de Schrift zijn: Bileam, Simon van Samaria en Bar-Jezus of Elymas op Cyprus.

Onder Israël waren dit soort 'zwarte' praktijken verboden en moesten mensen die er zich mee bezighielden uitgeroeid worden (Ex. 22:18; Lev. 19:31; 20:6, 27; Deut. 18:10-14; vgl. Jes. 8:19).

2:3

De koning zeide tot hen: Ik heb een droom gehad, en mijn geest is verontrust, zodat ik dien droom wil verstaan.

De koning is verontrust over zijn droom. Wij kennen de inhoud van die droom en kunnen de onrust van de koning begrijpen.

Ook al heeft Nebukadnezar de droom niet begrepen, wat hij droomde - de vernietiging van een kolossaal beeld - was wel geschikt om niet alleen nieuwsgierigheid maar ook verontrusting op te roepen. Met dit vers staat nauw in verband de vraag of Nebukadnezar de droom zelf niet meer weet (zie bij vers 5).

2:4

Toen spraken de Chaldeeën tot de koning: [Aramees] 'O, koning, leef in eeuwigheid! Zeg uw dienaars de droom en wij zullen de uitleg te kennen geven'.

De Chaldeeën, nog onbewust van wat hen boven het hoofd hangt, vragen na de gebruikelijke begroeting 'O, koning leef in eeuwigheid' (1Kon. 1:31; 3:9; 5:10; 6:6, 21; Neh. 2:3) de droom te mogen horen. Zij zullen dan de uitleg wel geven. Over dit laatste laten ze geen zweem van twijfel bestaan.

Aramees: We stuiten bij dit vers op een merkwaardige zaak. In de handschriften is het nu volgende gedeelte tot en met hoofdstuk 7:28 in het Aramees en niet in het Hebreeuws geschreven.

In de inleiding hebben we twee verklaringen voor dit verschijnsel aangevoerd. We willen er echter nog wat uitgebreider op ingaan en niet alleen het hoe, maar ook het waarom onder ogen zien.

De verklaring dat het boek *oorspronkelijk in het Hebreeuws* geschreven is, maar latere overschrijvers alleen een incomplete Hebreeuwse en een dito Aramese versie ter beschikking hadden waaruit ze het boek moesten samenstellen, is de meest eenvoudige van alle. Toch kleven er bezwaren aan. Het is namelijk weinig aannemelijk dat het Hebreeuwse handschrift exact een stuk miste dat begon met de uitspraak van de Chaldeeën. En ook dat het Aramese deel precies ophield bij het eind van de gezichten over de vier wereldrijken. Als we aannemen dat de incomplete delen elkaar nog een stukje overlapt hebben, dan moet een overschrijver doelbewust de verdeling zo gekozen hebben. Zijn die gronden louter een kwestie van: wat past het beste, wat is de mooiste overgang?

Voor een christen die gelooft in de inspiratie van de Schrift en in Gods bewarende hand over de Schrift is dit niet zo'n aanvaardbare verklaring, hoewel het technisch een heel gemakkelijke is, waar de bijbelkritische argumenten gebaseerd op het gebruik van het Aramees op stuk lopen.

Een element van toeval en willekeur zit ook in een andere verklaring die zegt, dat het hele boek *oorspronkelijk in het Aramees* was geschreven. Om opname in de canon mogelijk te maken zou het begin en het slot in het Hebreeuws vertaald zijn. Alsof een joods schrijver erop uit zou zijn geweest in de canon te komen! Dan moet men bovendien wel een late ontstaanstijd voorstaan. Dachten Jeremia en Ezechiël aan een canon? Bovendien zou men in dat geval de oorspronkelijke stand van zaken totaal vergeten moeten zijn. En dan blijven we met hetzelfde probleem zitten: waarom juist begonnen bij 2:4 en geëindigd bij 7:28?

Aan het euvel van toevalligheid gaat ook de theorie van bijbelcritici mank, dat *hoofdstuk 2-7 voor de opstand* van de Makkabeeën zou zijn geschreven en *hoofdstuk 1 en 8-12 daarna* toen het Hebreeuws weer in zwang kwam. Bovendien is hun theorie over de late ontstaanstijd onaanvaardbaar zoals we zagen.

Dan blijven dus de verklaringen over, die uitgaan van *de eenheid* van het boek *in zijn tegenwoordige vorm*. Er zijn tegenwoordig velen, zowel van bijbelgetrouwe als van bijbelkritische zijde, die dit gevoelen zijn toegedaan. De verklaring echter dat de schrijver in 2:4 zijn *taal aanpast aan die van de Chaldeeën* schiet volkomen tekort want dan zou hij daar waar de Chaldeeën uit het beeld verdwijnen weer op het Hebreeuws hebben moeten overgaan (bijv. bij 2:26 of 27). Bovendien is het helemaal niet bewezen dat deze Chaldeeën Aramees spraken. Hoewel het Aramees bekend was en steeds meer op de voorgrond trad, hebben de geleerden zich vrij zeker in het Chaldeeëws geuit. Meer interessant dan overtuigend is de gedachte dat we hier puur met *een stijlfiguur* te maken hebben. Zoiets als wat we aantreffen in de beroemde codex van Hammoerabi. Deze begint met een stuk in poëtische vorm, daarna een stuk proza en dan weer een deel poëzie. Deze afwisseling zouden we dan ook in het boek van Daniël zien. Hebreeuws, Aramees, Hebreeuws. Men vergeet evenwel dat het bij Hammoerabi gaat om een verschil in stijl en in het boek Daniël om een afwisseling in taal en dat maakt nogal wat uit. Bovendien zitten we met dezelfde ‘toevalligheid’ van een afwisseling op een zo juist moment. Is dat enkel een zaak van een gelukkige factor bij de compositie?

Gaan we uit van het feit, dat Daniël welbewust en onder de leiding van Gods Geest het boek heeft samengesteld zoals wij het kennen, dan vraagt het feit, dat het Aramese deel begint met ~4:~ ‘en eindigt bij 7:28 natuurlijk ook om een verklaring. Daarvoor kan niet dienen de opmerking, dat gegevens die voor Israël bedoeld waren met opzet in het Hebreeuws en die voor de volken met opzet in het Aramees gesteld zijn om die voor de betreffende lezers toegankelijker te maken. Het Aramese deel bevat namelijk zaken, die voor een Jood van zeker zoveel belang zijn als voor een heiden. En omgekeerd bevat het Hebreeuwse deel genoeg dat evengoed voor de heidenen van groot belang is.

Een betere verklaring is, dat het in het Aramese deel voornamelijk om de geschiedenis van de vier wereldrijken gaat. De geschiedenis daarvan omspannt ‘de tijden der volken’. Deze tijden worden daardoor gekenmerkt dat God zijn troon te Jeruzalem heeft opgegeven en het gezag aan de volken heeft overgedragen (zie de uitleg van de droom van het beeld). Om dit treffend te karakteriseren is de (toen gangbare) taal van de volken in dat deel gebruikt.

Andere voorbeelden in de Bijbel van een overgang op het Aramees zijn Ezra 4:8-6:18 en 7:12-26 waar die overgang heel redelijk verklaarbaar is. Het gaat o.a. over de inhoud van een brief die in het Aramees gesteld is. Vervolgens staat Jer. 10:11 in het Aramees. Ook dat is begrijpelijk. Volgens vers 3 gaat het nl. om een boodschap over de afgoderij van de volken. Dat daar op de toenmalige ‘wereldtaal’ wordt overgegaan, kan zijn om aan te geven dat deze boodschap niet slechts Israël betreft, maar ook de volken.

Ook komen we in Gen. 31:47 een Aramese naamgeving tegen, die uit de mond van Laban alleszins verklaarbaar is.

2:5, 6

De koning gaf de Chaldeeën ten antwoord: Het besluit staat bij mij vast; indien gij mij de droom met zijn uitlegging niet bekend maakt, zult gij in stukken gehouwen worden en uw huizen zullen tot een puinhoop worden gemaakt, maar indien gij de droom met zijn uitlegging te kennen kunt geven, zult gij geschenken en gaven en grote eer van mij ontvangen: geeft mij dus de droom en zijn uitlegging te kennen.

De koning blijft bij zijn besluit en hij herhaalt dat nog eens. Het absolute gezag van een oosters despoot komt in dit vers duidelijk naar voren. De aangekondigde straf is even streng als de beloning mild. Overigens gaat de koning zich niet te buiten aan buitensporige toezeggingen zoals we die vinden bij Belsazar (Dan. 5:7, 16, 29), Ahasveros (Esth. 5:3, 6) en Herodes (Matth. 14:7, Mark. 6:23).

Het besluit staat bij mij vast: De Statenvertaling heeft hier ‘de zaak is mij ontgaan’ maar de Kanttekeningen geven als mogelijke vertaling ‘daar gaat een bevel van mij uit’. Latere vertalingen hebben echter ‘de zaak (of het besluit) staat vast (of: is van mij uitgegaan)’. De context geeft ook sterk de indruk dat Nebukadnezar de droom niet vergeten is, anders zou zijn geest niet zo verontrust zijn (vers 3). Het is veel aannemelijker dat de koning de droom nog terdege weet en dat het vernietigen van het beeld hem bezig houdt. Bovendien wil hij dan nu zijn bezweerdere op de proef stellen. Een uitleg geven, dat is betrekkelijk gemakkelijk. Misschien gebeurde dit in vage algemene termen zoals waarzeggers ook nu vaak plegen te gebruiken. Je kunt er bij wijze van spreken alle kanten mee

op. Vertellen wat een ander gedroomd heeft is echter een andere zaak. Daarvan is te controleren of men wel werkelijk de waarheid zegt. Voor mensen die beweren met de hogere wereld in contact te staan was dit toch geen onredelijke eis.

In stukken gehouwen: De uitdrukking komen we ook in 3:29 tegen. Waarschijnlijk moet hierbij gedacht worden dat er nu geen fatsoenlijke begrafenis kon volgen en dat dit in de gedachte van de oosterling de rust van de geest nadelig zou beïnvloeden (vgl. ook 1Sam. 15:33 en 1Kron. 20:3).

Huizen tot puinhoop: Dit betekende een grote schande: alle nagedachtenis werd zo weggevaagd (Zie Dan. 3:29 en Ezra 6:11; vergelijk daarbij: Ps. 69:26; Hand. 1:20; Jes. 1:7; Jer. 22:5; Micha 3:12 en Matth. 23:38).

2:7-9

Zij gaven opnieuw ten antwoord: De koning zegge zijn dienaren de droom, dan zullen wij de uitlegging te kennen geven. De koning gaf ten antwoord: Ik begrijp heel goed, dat gij tijd zoekt te winnen, omdat gij ziet, dat het besluit bij mij vaststaat, dat één vonnis u treft, indien gij mij de droom niet kunt bekend maken; en gij hebt afgesproken mij iets leugenachtigs en slechts te zeggen, totdat de toestand zich wijzigt. Zeg mij dus de droom, opdat ik weet, dat gij mij de uitlegging er van kunt te kennen geven.

De Chaldeeën biechten hun onvermogen nog niet op; ze proberen de koning tot andere gedachten te brengen.

Op de niet mis te verstane woorden van Nebukadnezar reageren ze door opnieuw om de droom te vragen. De koning heeft die maar te vertellen dan zullen zij de uitleg wel geven.

De zaak spitst zich nu toe. De koning spreekt duidelijk zijn wantrouwen uit. We mogen wel aannemen dat Nebukadnezar zijn wijsgeren een test wil afnemen en dat daar al een zeker wantrouwen in hun uitlegmethode achter steekt. De koning brengt zijn wijsgeren danig in verlegenheid en vat terecht de herhaling van hun verzoek op als een poging tijd te winnen. Ze zullen natuurlijk willen proberen om in onderling overleg tot een bepaalde oplossing te komen. De koning wijst hun verzoek af: ze zullen hem de droom zelf moeten vertellen. Dat zal de test voor hun betrouwbaarheid als uitleggers wezen.

Het feit, dat de vorst niet meer over een beloning spreekt, is karakteristiek voor zijn wantrouwen in de kundigheid van de geleerden.

2:10, 11

De Chaldeeën gaven de koning ten antwoord: Er is geen mens op de aardbodem die het door de koning gevraagde zal kunnen te kennen geven; daarom heeft dan ook geen koning, hoe groot en machtig ook, iets dergelijks van enige geleerde of bezweerder of Chaldeeër gevraagd. Wat de koning vraagt, is te zwaar, en er is niemand anders, die het de koning zal kunnen te kennen geven dan de goden, die echter niet bij stervelingen wonen.

Het antwoord dat de wijzen geven is onthullend:

- a. ze geven te kennen dat geen mens op de hele aardbodem in staat is aan de eis van de koning te voldoen;
- b. ze laten de onredelijkheid van het verzoek van de koning uitkomen door te stellen dat geen enkele koning iets dergelijks ooit van zijn wijsgeren gevraagd heeft;
- c. ze spreken uit dat alleen de goden zo iets te kennen kunnen geven, maar die wonen niet bij de stervelingen.

Met dit laatste leggen ze echter de kern waar het om gaat bloot. Dat goden niet bij de stervelingen wonen weet Nebukadnezar ook wel, maar de wijzen beweerden dat zij - en alleen zij - met de goden in contact stonden. Wel, dan kunnen die goden het hun toch zeker wel vertellen! Hun onvermogen toont de onbetrouwbaarheid van hun pretenties. Ze zijn door de mand gevallen!

Ze hebben om zo te zeggen hun eigen doodsvonnissen getekend. Nu komt er echter ook iets anders in het spel. De goden mogen dan niet bij de mensen wonen, maar is er dan geen God die de mens het

onbekende bekend kan maken? De eer van God gaat een rol spelen. Dat niet voor de tovenaars, maar wel voor God. En zoals God een man had om de brallende taal van Goliath af te straffen, zo heeft God nu een man om de onmacht van de afgoden en hun dienaars aan de kaak te stellen.

Deze geleerden kennen de God niet die eens eeuwen geleden de afgoden heeft uitgedaagd om de toekomst te laten horen, opdat men zou erkennen dat het goden zijn (Jes. 41:22). Hij is de God die zijn eer niet geeft aan de gesneden beelden (Jes. 42:8). Hij is Degene, die van oudsher doet horen wat er gaat gebeuren (Jes. 44: 8, 9; 48:3-8). Hij weet dat er eens een Kores zal opstaan om zijn volk te verlossen, want *Hij is de God die van het begin de afloop verkondigt* en de man van zijn raadsbesluit roept {Jes. 46:9-11}.

Wonen niet bij stervelingen: Deze uitspraak stemt verrassend overeen met wat we lezen in 1Kon. 8:27; Jes. 66:1; Hand. 7:48 en 17:24. In feite geven de wijzen hiermee aan, dat de afgodstempels ‘leegstaande huizen’ zijn.

Stervelingen: Letterlijk staat hier: ‘het vlees’. Daarmee wordt wel de vergankelijkheid van de mens aangegeven, maar wordt minder nadruk gelegd op het feit van het sterven. Denk aan de uitspraak ‘alle vlees is als gras’. Een andere aanduiding van vergankelijkheid is: ‘Wiens adem in zijn neus is’ (Jer. 2:22). Het woord ‘sterveling’ staat wel in 2 Kron. 14:11.

Verder komen we in het Nieuwe Testament het woord sterfelijk tegen in de volgende plaatsen: Rom. 6:12; 8:11; 1Kor. 15:53, 54; 2 Kor. 4:11; 5:4.

Het is opvallend dat het sterfelijk-zijn dan altijd op het lichaam betrekking heeft.

2:12, 13

De koning werd hierover ten zeerste vergramd en toornig, en hij beval al de wijzen van Babel ter dood te brengen. Toen het bevel werd uitgevaardigd, dat de wijzen gedood zouden worden, liepen ook Daniël en diens metgezellen gevaar gedood te worden.

De woorden van de wijzen bevredigen de koning uiteraard niet. Zijn toorn ontsteekt en het bevel om al de wijzen om te brengen wordt uitgevaardigd. Dit bevel betreft *al* de wijzen. Het omvat ook hen die niet bij de koning geroepen waren (vs. 2). De vraag of Daniël en zijn vrienden hun opleiding al voltooid hadden, hebben we al onder ogen gezien. Mocht hun opleidingstijd nog niet afgelopen zijn geweest dan kan dit woord ‘al’ ook de pages omvatten die nog niet officieel in functie waren, waarbij vers 13 dan bedoeld kan zijn om dat nader te verklaren. Hoe dat ook zij, het leven van Daniël en zijn vrienden stond ook op het spel. Zou God zijn dienaar, wiens naam beduidde ‘Mijn God is rechter’, uit deze netelige situatie redden?

Alle wijzen van Babel: Het hier gebruikte woord kan niet slechts een bepaalde priesterklasse aanduiden, maar ziet op alle wijzen, geleerden, tovenaars, enz. Sommigen menen, dat de koning dit bevel niet slechts uit teleurstelling en boosheid geeft, maar dat het eigenlijk gaat om een strijd tussen hem en de machtige priesterklasse. Daarom zou de koning ook een onafhankelijke klasse wijzen uit Judea gevormd hebben. Deze overweging vindt echter geen steun in de tekst. Dan zou de koning de Babylonische wijzen uiteindelijk toch hebben moeten laten ombrengen. Bovendien staat er dat ook Daniël en zijn vrienden onder het doodvonnis vielen.

Gedood zouden worden: De Statenvertaling geeft hier ‘de wijzen werden gedood’. Verschillende uitleggers, o.a. Maier, gaan er van uit dat met het doden inderdaad een aanvang werd gemaakt. Aalders brengt echter naar voren dat de grondtekst hier eigenlijk uitdrukt ‘zij verkeerden in de staat van mensen, die gedood werden’. De NBG-vertaling verbindt de zin met het voorafgaande woord ‘bevel’ en zegt, dat het bevel werd uitgevaardigd, dat de wijzen gedood zouden worden. Deze weergave is aannemelijker. Als we het zouden moeten houden op: ‘het bevel werd uitgevaardigd en de wijzen werden gedood’ dan staat er met zoveel woorden dat het bevel volvoerd werd. Maar dan gaat het niet aan een beperking te maken en te zeggen dat men begon te doden, want dat staat er niet. Bovendien lezen we in vers 24 de woorden van Daniël ‘breng de wijzen van Babel niet om’. Dat impliceert dat het bevel nog helemaal niet uitgevoerd was, anders toch hadden we iets mogen verwachten als: houdt op met het ter dood brengen, of iets van dien aard.

2:14, 15

Toen richtte zich Daniël op verstandige en gepaste wijze tot Arioch, de overste der koninklijke lijfwacht, die uitgetrokken was om de wijzen van Babel te doden; hij nam het woord en zeide tot Arioch, den koninklijke machthebber: Waarom is dit strenge bevel door de koning uitgevaardigd? Daarop maakte Arioch Daniël de zaak bekend.

Nu het bankroet van de geleerden en hun goden openbaar is, komt Daniël naar voren. Zo ging het ook in Egypte. Toen de wijsheid van de wereld schipbreuk leed en tot dwaasheid werd (1Kor. 1:20) bracht God zijn man naar voren, die zijn naam verheerlijken zou. Terecht is gezegd: 'Onze verlegenheden zijn Gods gelegenheden'. Als de mens aan het eind van zijn Latijn is kan God gaan spreken. Deze lijn is door te trekken. Toen de mens zonder wet en onder de wet gefaald had en de hele wereld strafschuldig stond (Rom. 3:19), zond God zijn Zoon in de wereld om het verlossingswerk te volbrengen. En als straks de wereld het toppunt van afval heeft bereikt zal God zijn Man nog eens in de wereld zenden, maar dan om orde op zaken te stellen (Hand. 17:30, 31).

Daniël komt dus naar voren en richt zich met een vraag om informatie tot de bevelhebber van de lijfwacht. Deze scheept hem niet af met een opmerking als: 'Waar bemoei je je mee!' of iets dergelijks, maar geeft Daniël de gewenste inlichtingen. Dit staat natuurlijk niet los van het optreden van Daniël. Van mannen als Daniël en Jozef, maar bovenal van Jezus Christus geldt dat hun optreden hun geloofsbrief was.

Toen: Uit vers 14 mogen we denkkelijk niet afleiden, dat Daniël nu pas in het geweer komt, *omdat zijn leven gevaar loopt*. De kwestie zal zijn, dat eerst nu naar buiten komt dat er iets ernstigs aan de hand is. Uit vers 24 blijkt in ieder geval dat niet alleen zijn eigen lot, maar ook dat van de andere geleerden hem ter harte ging. Daniël wendt zich tot de overste van de lijfwacht en informeert naar de oorzaak van het bevel om alle wijzen ter dood te brengen. Een bevel dat hij als 'streng' kwalificeert en dat is logisch, want het ging om het uitvoeren van de doodstraf. En dat niet met betrekking tot een enkele persoon, maar met het oog op alle wijzen en geleerden.

Op verstandige en gepaste wijze: Bij 1:18 heb ik er al op gewezen hoe belangrijk de wijze van ons optreden is. Als christenen moeten we in ons contact met anderen ons verstandig gedragen. En als het hen betreft die boven ons staan dan behoort dat op gepaste wijze te gebeuren. Niet overdreven onderdanig of kruiperig, dat bedoel ik niet, maar correct; geen hielenlikken naar boven en trappen naar onderen, nee, tegenover ieder correct en beleefd zijn - daar komt het op aan. Nog te vaak denken we als christenen dat 'manieren' er niet op aan komen. Je ziet dan bijv. gelovigen iemand te woord staan met de handen in de zakken. Dat hoort niet. Ons gedrag is ook een stuk getuigenis!

Arioch: in het Babylonisch 'Eri-akoe'. Dit is een bekende Babylonische naam. Deze naam kan betekenen: 'de Ariër' of ook 'een leeuw gelijk'. In Genesis 14:1 komen we deze naam ook tegen. We hebben hier met een andere persoon te doen als in hoofdstuk 1:3. De daar genoemde Aspenaz was het hoofd van de hovelingen. Arioch echter is hoofd van de koninklijke lijfwacht (vgl. Gen. 37:36).

In 2 Kon. 25:8 treffen we Nebuzaradan aan als hoofd van de lijfwacht van de koning (zie ook Jer. 39:9; 40:1; 41:10; 43:6; 51:12).

Blijkens laatstgenoemde tekst bekleedde hij die functie nog in het 19e jaar van Nebukadnezar. Hij moet dus de opvolger van Arioch geweest zijn, want er zullen wel niet meerdere hoofden over de lijfwacht gesteld geweest zijn.

In dit verband is de volgende inscriptie aangaande de hofbeambten van Nebukadnezar van belang:

'Ik stelde de (volgende) hofbedienden aan om voor het vervullen van (hun) taak plaats te nemen in mijn gevolg: Als masennu-beambten Nabuzeriddinam, de chef-kok, Nabuzeribni, hoofd van de wapendragers' (J. B. Pritchard p.307).

De eerste van deze beide namen toont erg veel gelijkenis met die van Nebuzaradan, maar een chef-kok zal het wel niet tot overste van de lijfwacht gebracht hebben. De tweede naam vertoont echter ook vrij grote gelijkenis en hier betreft het wel iemand in eenzelfde soort functie als die Arioch eertijds bekleedde.

Die uitgetrokken was: We verwezen al naar dit vers waaruit blijkt dat met het doden van de wijzen nog niet begonnen was. Het bevel was uitgevaardigd maar nog niet uitgevoerd. Daniël blijkt niet op de hoogte te zijn van de achtergrond van dit bevel. Arioch licht hem op zijn vraag daarom in.

Streng: de vertaling is enigszins onzeker, andere vertalingen hebben ‘haastig’.

2:16

Toen ging Daniël tot de koning en verzocht, dat deze hem enigen tijd zou gunnen om de uitlegging aan de koning te kennen te geven.

In deze woorden klinkt het geloof van Daniël door. Er is sprake van ‘te kennen geven’, niet ‘proberen om te kennen te geven’ (zie Matth. 19:26; Mark. 9:23).

Daniël is blijkbaar minder verontrust over de dreiging van de koning dan deze over zijn droom.

Overigens behoeft dit vers niet te betekenen, dat Daniël de koning persoonlijk heeft gesproken. Een oosters vorst kon je niet zo maar benaderen, denk aan de geschiedenis van Esther (Esther 4:11). Hij kan de boodschap dus aan een dienaar van de koning bekend gemaakt hebben. Anderzijds echter kan God hem in zijn genade zo nabij zijn geweest, dat hij toegang tot de vertoornde koning kreeg. We moeten daarbij in gedachten houden, dat de koning er op gebrand was de uitleg (maar dan een betrouwbare) van de droom te leren kennen.

2:17, 18

Daarop ging Daniël naar zijn huis en maakte zijn metgezellen Hananja, Misaël en Azarja de zaak bekend, en [zeide] dat zij barmhartigheid moesten afsmeaken van de God des hemels betreffende deze verborgenheid - opdat men Daniël en zijn metgezellen niet zou ter dood brengen met de overige wijzen van Babel.

Het verzoek is kennelijk ingewilligd. Daarop gaat Daniël naar huis en schakelt hij zijn vrienden in om barmhartigheid van God af te smeken.

Daniël denkt niet: ‘Ik zal dit alleen wel opknappen’. Hij weet zich in de eerste plaats afhankelijk van God, maar daarnaast ook van de hulp van anderen. Hij schakelt zijn vrienden niet in om met ze te confereren, plannen te bedenken of iets dergelijks. Nee, hij schakelt ze in om met hen te bidden.

Nebukadnezar zoekt het bij zijn wijzen en werd teleurgesteld, Daniël zoekt wijsheid bij God en wordt niet beschaamd. We zien daarin het belang van het gebed, het persoonlijk gebed, maar ook het gemeenschappelijk gebed. Toen Simon Petrus in de gevangenis zat werd er door de Gemeente voortdurend voor hem gebeden (Hand. 12:5), en hoe wonderbaar heeft God dat gebed willen verhoren!

Let erop dat Daniël geen verhoring van God eist of voorwaarden stelt. Nee hij zegt zijn vrienden eenvoudig barmhartigheid van God *af te smeken*. Op ‘afsmeken’ kwam het inderdaad aan. Het doodswaard hing boven hun hoofd! Op smeken kwam het ook aan omdat ze geen recht op uitreding konden claimen.

Ook wij kunnen geen rechten laten gelden als we tot God naderen in het gebed. We hebben geen *recht* op gebedsverhoring, maar wel de *belofte* van gebedsverhoring.

Barmhartigheid: Hier staat niet ‘wijsheid’ of ‘inzicht’ om de droom te verklaren, maar barmhartigheid opdat ze niet ter dood gebracht zouden worden. Barmhartigheid ziet erop dat we in nood zijn, hulpbehoevend zijn en Gods erbarming nodig hebben.

Het is kenmerkend dat in de brieven van Paulus aan de gemeenten in de zegewens sprake is van genade en vrede, maar niet van barmhartigheid. In zijn brieven aan Timotheus wordt de barmhartigheid er echter bijgenoemd (1Tim. 1:2; 2 Tim. 1:2). De jonge Timothëus had bij zijn moeilijke taak Gods erbarming hard nodig.

God des hemels: De namen waaronder God zich bekend maakt zijn vol betekenis, evenzo het gebruik van deze namen door de gelovigen. Bij de aanduiding ‘God’ denken we in de eerste plaats aan de Schepper en Onderhouder van het heelal. Dat kan soms ook extra uitgedrukt worden. Zo spreekt

Jona over 'de God des hemels, die de zee en het droge gemaakt heeft'. In zijn geval was het zaak om op de macht van God over de zee te wijzen.

Op de Areopagus spreekt Paulus over 'de God die de wereld gemaakt heeft en alles wat daarin is'. Dit in tegenstelling tot de Griekse ideeën over het Jodendom.

Aan Abraham openbaarde God zich als de Almachtige, d.w.z. als de God die macht had hem een groot nageslacht te bezorgen. Na het verslaan van de koningen ontmoet Abraham Melchizedek, de priester van God de Allerhoogste. Abraham neemt deze openbaring van God in zich op, en als de koning van Sodom hem de hele buit wil laten houden, spreekt hij: 'Ik heb mijn hand opgeheven naar de Allerhoogste God'.

Als God zich met een bepaalde naam of titel openbaart dan is het zijn bedoeling die openbaring tot ons te laten spreken en ons er in het geloof op te laten bouwen.

Zo heeft God zich aan ons geopenbaard als de God en Vader van onze Here Jezus Christus, die ook onze Vader is. Dat is wel de hoogste en de innigste openbaring die er bestaat. Wij mogen Hem noemen 'Abba Vader' (verg. Rom. 8:15; Gal. 4:6 met Mark. 14:36). De naam 'God des hemels' legt de nadruk op het feit dat God in de hemel zetelt en van daaruit regeert (Genesis 24:7; 2 Kron. 36:23; Ps. 136:26; Jona 1:9). Deze naam wordt vaak gebruikt ten opzichte van heidenen om de verhevenheid van God te benadrukken. Daarnaast - en soms in hetzelfde verband - is er sprake van de God der aarde, de Here der aarde, enz. (Gen. 18:25; 24:3; Joz. 3:11, 13). In die gevallen wordt sterk de nadruk gelegd op Gods directe bemoeienis met wat er op aarde gebeurt. Toen God Israël het land Kanaän in bezit had laten nemen werd Hij in het bijzonder als de God van de hemel én de aarde gekend.

Na de wegvoering wordt veel meer over de God van de hemel gesproken (Dan. 2:18, 19, 28, 37, 44; Ezra 1:2; 5:11-12; 6:9-10; 7:12, 21, 23; Neh. 1:4-5; 2:4, 20). Dit gebeurt zo uitsluitend en zo vaak, dat er meer mee bedoeld is dan alleen het benadrukken van Gods verhevenheid. Verschillende verklaarders hebben die verdergaande strekking als volgt verklaart: het is alsof God 'Zich teruggetrokken heeft'. Hij regeert de aarde wel, maar de directe betrekking wordt meer benadrukt, nadat zijn troon op aarde, de troon van David, ontheiligd is.

Verborgenheid: Uit het woord zelf en uit de hier beschreven gebeurtenis blijkt dat een 'verborgenheid' een onbekende zaak bevat. Voor mensen is het onmogelijk deze te kennen, tenzij God de verborgenheid openbaart. Heel duidelijk wordt dat uitgedrukt in Deut. 29:29: 'De verborgen dingen zijn voor de Here, onze God, maar de geopenbaarde dingen zijn voor ons en onze kinderen voor altijd, opdat wij al de woorden dezer wet volbrengen'.

Deze opmerking is van belang in verband met de verborgenheden waarover het Nieuwe Testament spreekt.

Zo getuigt Paulus in Ef. 3:3, 5 en 9 over de verborgenheid van de Gemeente die hem geopenbaard is (vgl. Kol. 1:26; Rom. 16:25, 26). De Gemeente of Kerk is dus iets nieuws, dat pas na de Pinksterdag is ontstaan en waarvan het wezen eerst door Paulus in het licht gesteld is.

In de theologie stelt men echter dat de Gemeente al van Adam af bestaat. Men is dan gedwongen de uitspraken van Paulus te relativiseren. Men spreekt over een niet volledig bekende verborgenheid, een verborgenheid voor de volken maar niet voor Israël e.d. Op deze wijze mogen we echter niet 'sleutelen' aan bijbelse begrippen om ze passend te maken aan onze theologische visie. Een verborgenheid is een verborgenheid en alleen openbaring van Godswege maakt de inhoud bekend.

Zie voor de diverse verborgenheden: Matth. 13: 11, 35; Rom. 11:25; 16:25; 1Kor. 15:51; Ef. 1:9; 3:3, 4, 9; 5:32; 6:19; Kol. 1:26, 27; 2:2; 4:3, 1; 2 Thess. 2:7; 1Tim. 3:16; Openb. 1:20; 17:5, 7.

Met de overige wijzen: Toen Paulus en Silas in de gevangenis zaten te Filippi werden de banden van de gevangenen verbroken, maar dat niet om henzelf, maar terwille van de beide apostelen (Hand. 16:26). Zo kwamen tijdens de schipbreuk allen, die met Paulus en zijn metgezellen in het schip waren, behouden aan land, maar dat niet om henzelf, maar terwille van Paulus en zijn medereizigers. Precies zo is het hier. De wijzen komen niet om terwille van de vier ballingen uit Judea (Hand. 27:24).

2:19

Toen werd de verborgenheid aan Daniël in een nachtgezicht geopenbaard. Daarop loofde Daniël de God des hemels.

Hier wordt het bekende psalmwoord bewaarheid, dat Gods verborgen omgang is met wie Hem vrezen (Ps. 25:14).

Het gelovig gebed van Daniël en zijn drie vrienden wordt diezelfde nacht verhoord. We moeten aannemen dat Daniël ook wel geen dagenlang uitstel zal hebben gekregen.

Onder andere op grond van deze gebeurtenis kan Ezechiël ironisch van de koning van Tyrus zeggen: ‘voorzeker, zijt gij wijzer dan Daniël, *geen geheim is voor u verborgen*’ (Ezech. 28:3).

Als Daniël de verborgenheid leert kennen vliegt hij niet meteen naar de koning om hem de droom in geuren en kleuren te vertellen om daarmee zichzelf een beetje in de hoogte te steken. Het eerste wat hij doet is God loven. Bidden is één ding; loven en danken voor de verhoring van het gebed is een tweede. Hoe licht vergeten we dit laatste te doen.

God zoekt aanbidders. Het belangrijkste in het oog van God is niet dat we voor eeuwig behouden zijn. Het belangrijkste is dat Hij aanbeden wordt. Hij wacht op Samaritanen die terugkomen om Hem te danken. En waar blijven de negen? De Vader zoekt aanbidders! Wat schieten we juist in dit opzicht vaak te kort! Wat lofprijzing is laat Daniël ons hier zien. Het is God groot maken om wie Hij is en om wat Hij doet. Dat vereist inzicht in zijn wegen, zoals Daniël dat had.

Wij zijn dikwijls alleen met onszelf bezig, met ons heil. We moeten echter meer bezig zijn met Hem, die het heil schenkt.

Natuurlijk, zolang iemand niet behouden is zal - als hij tot inkeer komt - het vraagstuk van zijn redding voor de eeuwigheid nummer één staan. Hij moet zekerheid hebben aangaande zijn behoud. En hij vindt die zekerheid door zijn zonden aan God te blijden, zichzelf te oordelen in wat hij is en te geloven in Jezus Christus. Tot zo iemand zegt dan de Schrift, dat hij behouden is en het eeuwig leven heeft (1Joh. 5:11-13). Dan echter komt de vraag: waar gaat het nu verder om in mijn leven? Wel, het gaat om God en het grootmaken van zijn naam. En dat zowel door woord als door daad. Daarbij neemt het woord - ‘het offer van de vrucht der lippen’ - een niet geringe plaats in. Althans: zo hoort het te zijn. Kennen wij nog lofzegging en ware aanbidding? De vraag is het overwegen waard. Kunnen we terwijl we Gods Woord lezen en overdenken nog op onze knieën vallen en God loven om zijn grootheid? Kennen we samenkomsten waar we dat gemeenschappelijk doen?

Nachtgezicht: God vertelt Daniël de droom *niet* zoals Daniël hem later aan Nebukadnezar beschrijft, nee, God *toont* Daniël in een visioen wat Nebukadnezar in zijn droom zag. Zacharia is ook een profeet aan wie God heel kenmerkend eerst in een zevental *gezichten* zijn plannen bekend maakte. Terwijl hij daarna ingelicht werd door Godspraak en ‘het woord des Heren tot hem kwam’.

Uit Zach. 4:1 volgt, dat een nachtgezicht niet per se in slapende toestand ontvangen wordt, zoals met een droom het geval is.

2:20-23

Daniël hief aan en zeide: Geprezen zij de naam Gods van eeuwigheid tot eeuwigheid, want Hem behoort de wijsheid en de kracht! Hij toch verandert tijden en stonden. Hij zet koningen af en stelt koningen aan, Hij verleent wijsheid aan wijzen en kennis aan hen die inzicht hebben, Hij openbaart ondoorgrondelijke en verborgen dingen, Hij weet wat in het duister is, en het licht woont bij Hem. U, o God mijner vaderen, loof en roem ik, omdat Gij mij wijsheid en kracht verleend hebt, en mij thans hebt bekend gemaakt wat wij van U gesmeekt hebben, daar Gij ons immers de zaak des konings hebt bekend gemaakt.

De inhoud van de lofzegging wordt in deze verzen beschreven. Daniël looft God om zijn wijsheid, zijn regeermacht, zijn alwetendheid en zijn heiligheid. Daarin klinkt al iets door aangaande de inhoud en de betekenis van de droom. Namelijk in de lofzegging dat God tijden en stonden verandert, maar nog sterker in de uitspraak: ‘Hij zet koningen af en stelt koningen aan’. Daniël looft de Here ook om wat Hij aan hem persoonlijk heeft gedaan. Daarbij laat hij duidelijk uitkomen, dat wijsheid

en inzicht van God komen. Dat betuigt hij al in het begin: ‘Hem behoort de wijsheid’ (vgl. Job 12:13), maar dat klinkt ook verderop door.

Deze lofprijzing is geweldig verheven en erg leerrijk. We willen de diverse uitspraken nader beschouwen.

De naam Gods: De profeet begint met lofprijzing van de naam van God. Dat betekent dat God Zelf geprezen wordt. De naam drukt uit wie God is. Veel meer dan bij ons zijn in de Bijbel de persoon en zijn naam identiek.

We zeggen nog wel eens ‘als het beestje maar een naam heeft’. Voor de Israëliet bèn je zoals je héét.

God onderscheidt zich van alle hemelbewoners. Hij is de *volstrekt Enige, Degene die boven alles en iedereen verheven is*. Dit is het eerste waarin Daniël God verheerlijkt.

Met het eren van de naam van God begint ook het Onze Vader (Matth. 6:9-13). Het ‘heiligen’ van de naam Gods betekent dat we die naam een aparte, unieke plaats geven. Anders gezegd dat we God een unieke plaats geven. We wensen dat Hij gezien en verheerlijkt wordt als Degene met wie niemand te vergelijken is (Jes. 40:25; 44:8; 45:5,6,18,22; 46:5,10). Vergelijk het contrast met de hoogmoed van Babel: Jes. 47:8,10.

Dit eren van Gods naam is ook bedoeld in de uitdrukking ‘de Naam des Heren aanroepen’. We komen die voor het eerst tegen in Gen. 4:26 ‘Toen begon men de naam des Heren aan te roepen’ (zie o.a. Gen. 12:8; 13:4; 21:33; 26:25; Joël 2:32; Hand. 2:21).

Van eeuwigheid tot eeuwigheid: Daniël looft niet slechts zelf de naam van God, nee, hij geeft aan dat die naam altijd geprezen behoort te worden. Dat gebeurde in het verleden, maar moet altijd voort duren. Hiermee eert Daniël God als de *eeuwig zijnde*. In Ps. 90:2 lezen we: ‘Van eeuwigheid tot eeuwigheid zijt Gij God’.

In de Bijbel komen we in dit verband de volgende tijdsbepalingen tegen:

- ‘eeuwig’ (Rom. 1:20; 16:26; 1Tim. 6:16)
- ‘tot in eeuwigheid’; ‘in der eeuwigheid’ (Matth. 6:13; Rom. 1:25)
- ‘tot in alle eeuwigheden’; ‘in alle eeuwigheid’ (Gal. 1:5; 2Tim. 4:18).
- ‘van eeuwigheid tot eeuwigheid’ (1Kron. 16:36; Ps. 41:14; 106:48; Neh. 9:5).

‘Eeuwig’ staat in contrast met ‘tijdelijk’ en heeft te maken met het niet zichtbare (2 Kor. 4:18). Soms ook heeft het een beperktere betekenis en is het verbonden met een bepaalde tijdsduur, bijv. van het bestaan van deze aarde (zie Joz. 4:7).

Hem behoort de wijsheid en de kracht: Deze woorden tekenen God als de Alwijze (vgl. 1:17) en Almachtige. We leven in een tijd waarin de almacht van God discutabel gesteld wordt. Men hoort uitspraken als ‘God kan niet wat mensen wel kunnen’. En dat is nog waar ook, maar men gebruikt het verkeerd. Mensen kunnen liegen, bedriegen en onrecht plegen en dat kan God niet. De Here God kan niet iets doen dat tegen zijn wezen indruist. Hij kan niet onrechtvaardig, ondoordacht en onwijs handelen. Dat ‘dwingt’ God tot een ‘houding’ die wij vaak niet begrijpen. Zo kon God bijv. het land Kanaän pas na vierhonderd jaar aan Abraham geven omdat de maat van de zonde van de Amorieten toen pas vol was (Gen. 15:16). En wij roepen uit ‘Als God almachtig is, waarom doet Hij dan niets’ . . . en. . . ‘Hoe kan God dat nu toelaten!’ Om uit dat dilemma te komen, stelt men aan de almacht van God paal en perk. Dat is echter een Godonterende (schijn)oplossing, die niet bevredigt, want wat heb je aan zo’n God? Als we niet alle dingen uit Gods hand moeten aannemen, uit wiens hand moeten we het dan wel doen? Uit die van de mens, de Satan of het noodlot, soms? Geeft dat houvast? Is dat de troost van de Schrift? Nee, het past ons net als Job (Job 1:21) Gods Almacht hoog te houden en dan maar liever ons onvermogen om God te begrijpen te belijden. We blijven met de dichter belijden: ‘Wat zijn liefde wil bewerken, ontzegt Hem zijn vermogen niet’.

Hij verandert tijden en stonden: Hiermee wordt aangegeven wat voor inhoud de droom van Nebukadnezar heeft. De droom gaat over verandering van de tijden. In Gods handelen met Israël komt verandering, maar ook in Gods handelen met de volken wordt die veranderingen gezien. Deze ver-

andering bestaat in het opkomen en weer ten onder gaan van machthebbers en de door hen gevestigde rijken.

Het tijdstip van de verandering, zowel als het feit van de verandering is in zijn hand. Als Schepper stelde Hij de tijden (perioden) van dag en nacht en van de jaargetijden vast (Gen. 1:14). Hij kan daarin echter naar zijn goeddunken verandering brengen (Joz. 10: 12; Jes. 38:8). God bepaalde echter ook 'geestelijke tijdperken'. Hij liet de mens eerst leven 'zonder wet', maar gaf Israël later zijn wet op stenen tafelen (vgl. Rom. 2:12; 6:14; 7:9). Van die wet bepaalde Hij dat ze voor zijn volk een tuchtmeester zou zijn tot op Christus (Gal. 3:19,24). Hij bepaalde ook het tijdstip van de 'volheid van de tijd' (Gal. 4: 3) waarop Hij zijn Zoon in deze wereld zond. En in zijn hand zijn ook besloten 'de tijden en gelegenheden' van het oprichten van het koninkrijk voor Israël (Hand. 1:6) en van de wederkomst van Christus (1Thess. 5:1). We mogen deze gedachte ook doortrekken naar ons persoonlijk leven. Met de psalmist kunnen we betuigen 'mijn tijden zijn in Uw hand' (Ps. 31:16) en we mogen er met de dichter van het betreffende lied op laten volgen: 'Ik wens niet anders meer'.

Daniël betreft hier het veranderen van tijden en stonden op het wisselen van machthebbers, dat hij aangeeft met de woorden: 'Hij zet koningen af en stelt koningen aan'. 'Maar doet de mens dat dan niet zelf?' - zouden we kunnen vragen. Heeft Nabopolassar dan niet het Assyrische juk afgeworpen? En heeft Nebukadnezar er niet voor gezorgd dat hem de heerschappij werd gegeven? Zeker . . . maar dat is slechts één kant van de waarheid. De Schrift maakt ons duidelijk, dat alle troonswisselingen en volkerenbewegingen niet buiten God om gaan (vgl. Hand. 17:26). Uiteindelijk heeft Hij de touwtjes in handen. En in die zin verheerlijkt Daniël Hem als de *alles regerende God*. Zie voor het samengaan van het menselijk handelen en het vervullen van Gods raad Jes. 10:5-11 en Hand. 4:27, 28.

Hij verleent wijsheid aan wijzen: Van de inhoud van de droom gaat Daniël nu over op het geweldige feit van het openbaren en het verstaan van de droom. De wijsheid daarvan is alleen van God. Deze wijsheid wordt aan wijzen geschonken.

Zo gaf God wijsheid aan Bezaleël die al bekwaam wás in zijn vak en ook aan koning Salomo, wiens bede om wijsheid al getuigde dat hij wijs en verstandig wás (Ex. 28:1-11; 1Kon. 4:29; 5:12). De Heer werpt geen paarden voor de zwijnen, Hij openbaart zijn gedachten niet aan geestelijke dwazen, aan mensen die inzicht verachten. Hier geldt de spreuk: 'Wie heeft, zal gegeven worden' (Matth. 25:29a). Wie heeft is hij die gebruikt wat hij heeft; zo iemand ontvangt meer. Wie niet heeft zal ontnomen worden ook wat hij heeft, d.w.z. wie het inzicht dat hij heeft niet gebruikt, raakt het beetje aanwezige inzicht kwijt! De vreze des Heren is het beginsel der wijsheid. God niet vrezen is dom. Waar die vreze gevonden wordt is wijsheid in de kiem aanwezig en kan God meer schenken.

Jakobus zegt, dat elke goede gave en elk volmaakt geschenk van boven neerdaalt, van de Vader der lichten, bij Wie geen verandering is of schaduw van omkering (Jak. 1:16). En als er een goede gave is, dan is dat de gave van wijsheid. Wel, we wezen er al op dat God die gave mild wil geven, maar dan moeten we ook zo'n geloofsvertrouwen openbaren als Daniël deed (vgl. Jak. 1:5).

We zien dat met deze lofprijzing God geëerd wordt als *de barmhartige Gever*.

Ondoorgrondelijke en verborgen dingen: Hiermee geeft Daniël aan, dat indringen in het niet-geopenbaarde voor de mens onmogelijk is. Straks zal hij dat ook de koning zeggen. Slechts de Heer weet wat in 'het duister is' (vgl. vs. 11).

Helaas meent de mens langs occulte weg te kunnen doordringen in wat verborgen is. Dit terrein betreedt men echter niet ongestraft. Men wordt een gebondene van duistere machten en men verwoest in veel gevallen zijn zenuwgestel.

Met deze uitspraak wordt God geëerd als *de Openbaarmaker van wat verborgen is*.

Hij weet wat in het duister is: hiermee wordt God verheerlijkt als *de Alwetende*. Hebr. 4:13 zegt zo indringend: 'En geen schepsel is voor Hem onzichtbaar, maar alle dingen zijn naakt en geopend voor de ogen van Hem met Wie wij te doen hebben'. Nauw verbonden hiermee zijn de uitspraken, die getuigen dat God het menselijk hart kent tot in zijn diepste schuilhoeken (Spr. 15:11; Job 26: 6; Ps. 44:22; Jer. 17:9; 1Kon. 8:39; Hand. 1:24; vgl. 2 Kon. 6:12).

Het licht woont bij Hem: In 1Tim. 6:16 wordt het omgekeerde gezegd, namelijk dat God een ontoegankelijk licht bewoont. Zie verder: 1Joh. 1:5 wat God en Joh. 1:4 en 9 wat Christus betreft.

Met deze lofzegging wordt God geëerd als de *Heilige, de reine en volmaakte*.

De God mijner vaders: Daniël is zich bewust dat hij niet de eerste is die God mag kennen en die door God gekend is. Nee, God is voor hem 'de God van zijn vaders'. Aan de vaders heeft God Zich bekend gemaakt en zij hebben die God gediend.

Aan de vaders heeft God zijn trouw bewezen. Deze uitdrukking bepaalt ons bij God als *de Getrouwe, de Ik ben die Ik ben*.

Mij . . . wij: Daniël looft God voor wat Hij aan hem persoonlijk heeft gedaan. De Heer heeft hem wijsheid en geestelijke kracht of energie verleend. Maar dan zegt hij niet: 'wat ik van U gesmeekt heb', maar: 'wat wij van U gesmeekt hebben'. Hij schakelt zijn vrienden erbij in, en weet dat hij mee door hun voorbede de openbaring van de droom ontvangen heeft. Ja, hij vervolgt zelfs met: 'Daar Gij *ons* immers de zaak des konings hebt bekend gemaakt'.

Iets dergelijks vinden we ook bij Paulus. Verschillende brieven schrijft hij mede namens Silas of Timotheus, en hoewel de inhoud van die brieven voor het grootste deel op hem betrokken is, schakelt hij hen mede in, en heeft hij het over 'wij' en 'ons'.

Dat geldt zelfs ook van de openbaringen van de verborgenheden van God. Paulus is wel bij uitstek 'het kanaal' waarlangs deze verborgenheden ons bereikt hebben. Toch spreekt hij in 1Kor. 2:10-13 voortdurend over 'wij' en 'ons'. Hij schakelt de andere apostelen erbij in.

Deze verheven lofprijzing van Daniël bevat elementen, die we ook in de lofprijzingen van de Psalmen en in die van David (zie 1Kron. 29:11) tegenkomen (zie ook 1Sam. 2:7, 8). We mogen wel aannemen dat Daniël op de hoogte is geweest van deze uitspraken en dat ze hem geestelijk gevormd hebben.

Letten we nog even op de houding van Daniël in de volgende drie omstandigheden:

- ten opzichte van Arioch: hij gedraagt zich op gepaste wijze;
- ten aanzien van zijn vrienden: hij schakelt ze in en waardeert hun inbreng;
- ten opzichte van God: hij eert Hem op grootse wijze. Wat een voorbeeld voor ons!

2:24

Derhalve ging Daniël naar Arioch, wie de koning had opgedragen de wijzen van Babel ter dood te brengen; hij ging en sprak aldus tot hem: Breng de wijzen van Babel niet ter dood, leid mij tot de koning, en ik zal de koning de uitlegging te kennen geven.

Hoewel Daniël jong is, treedt hij toch vastberaden op. Hij gaat naar Arioch en zegt hem de wijzen niet ter dood te brengen. Hij, Daniël, zal de koning de uitleg van de droom geven. Dat hij de droom ook zal vertellen hoeft hij er niet bij te zeggen, anders kon hij immers de uitleg niet weten. Geen overbodige woorden dus. Het kan geen kwaad ook daarop te letten. Wat wordt er op besprekingen en vergaderingen veel overbodigs gezegd. Eindeloze herhalingen van wat - met andere woorden misschien - toch allang te berde gebracht is.

2:25, 26

Toen bracht Arioch Daniël in der haast tot de koning en zeide aldus tot hem: Ik heb een man gevonden onder de ballingen van Juda, die de koning de uitlegging kan bekend maken. De koning richtte het woord tot Daniël, wiens naam Beltsazar was: Zijt gij in staat mij de droom die ik gezien heb, met zijn uitlegging bekend te maken?

Arioch laat er geen gras over groeien, hij brengt Daniël met haast naar de koning. Er staat veel op het spel! De overste brengt bij de koning naar voren dat hij een man gevonden heeft die de koning de uitleg van de droom kan vertellen. In hoever hij daarmee zichzelf een pluim op de hoed wil steken kunnen we in het midden laten; in ieder geval is het zo dat Daniël naar hem toegegaan was.

Overigens valt het op, dat Arioch blijkbaar zonder nadere informatie aanneemt dat Daniël de droom en de uitleg ervan weet. Dan moet Daniël in zijn optreden vertrouwen ingeboezemd hebben. In de woorden van Arioch: 'die . . . kan bekend maken' schuilt voor Daniël echter ook een gevaar.

Nog sterker is dat het geval met het woord van de koning 'zijt *gij* in staat . . .?' Nu Daniël de droom en de uitleg weet zouden deze woorden hoogmoedige gedachten kunnen opwekken, alsof de uitleg een prestatie van hemzelf was.

Ballingen van Juda: zie 1:6. Het moet voor de wijzen van Babel, maar ook voor de koning en zijn hovelingen een vernederende gedachte zijn, dat zij voor kennis van geestelijke zaken van ballingen uit Juda afhankelijk zijn! Alleen bij dat volk is kennis van de ware God, alleen aan leden van dat volk geeft God openbaringen van zijn gedachten.

In feite geldt dat voor ons allen als mensen uit de volkerenwereld. De Bijbel is door Israëlieten geschreven en dat niet alleen, ook het heil waarover de Bijbel schrijft is 'uit de Joden' (vgl. Rom. 3:1, 2; 9:4, 5; Joh. 4:22).

Anderzijds is in deze tijd de waarheid alleen in het christendom te vinden. De Gemeente wordt immers in 1Tim. 3:15 genoemd: 'de pilaar en grondslag der waarheid'.

Het gevaar is echter groot dat wij ons verheffen op ons inzicht en op onze kennis van de Bijbel. We kijken dan arrogant neer op anderen en hebben niet in de gaten dat de val nabij is, want hoogmoed komt bij God beslist ten val.

Beltsazar: zie bij 1:7. Merk op dat de Schrift spreekt over Daniël, maar alleen in relatie tot de koning over Beltsazar.

2:27-28a

Daniël gaf de koning ten antwoord: De verborgenheid waarnaar de koning vraagt, kunnen geen wijzen, bezweerders, geleerden of waarzeggers de koning te kennen geven. Maar er is een God in de hemel, die verborgenheden openbaart; Hij heeft de koning Nebukadnezar bekendgemaakt wat in toekomstige dagen geschieden zal.

143

Daniël brengt met klem naar voren, dat de eis van de koning het menselijk vermogen te boven gaat. Wat dat betreft hadden de wijzen (vs. 11) de waarheid gesproken. Alleen door openbaring valt er op het geestelijke vlak iets te kennen. De afgoden kunnen echter niets openbaren. En de demonen - hoe groot hun invloed ook mag zijn - lichten de mens hierover niet in. Hoewel Daniël dat niet allemaal zegt, laat het zich gemakkelijk in zijn woorden invullen.

'Maar' - zo vervolgt hij: 'er is een God in de hemel die verborgenheden openbaart'.

Nebukadnezar kan zich inbeelden dat zijn goden machtiger zijn dan de God van Israël. Hij had immers het volk van die God onderworpen en de vaten van de dienst van die God in de tempel van zijn God Mardoek geplaatst! Voor de bekendmaking van de droom en de uitleg ervan is hij echter afhankelijk van die God en van de dienstknecht van die God. En terwijl Nebukadnezar bezig is met de toekomst wat zijn eigen positie en zijn eigen koninkrijk betreft, geeft God hem een droom die uiteindelijk handelt over de positie van Jezus Christus en diens rijk. Niet de mens en zijn toekomst zijn belangrijk, maar God, en wat Hij tot stand wil brengen.

Daniël geeft alle eer aan God. Dat heeft Jozef ook zo treffend gedaan. Als Farao zegt, dat hij gehoord heeft dat Jozef maar een droom hoeft te vernemen om hem te kunnen uitleggen, dan antwoordt Jozef beslist: 'Geenszins, God zal Farao's welzijn verkondigen' (Gen. 41:15, 16). Iedere verering van zijn persoon wijst hij af.

Daniël is ten opzichte van de koning net zo nederig als tegenover God. Daarin zit ook een les voor ons. Voor God weten we ons klein, want hij kent ons door en door, maar voor mensen kunnen we ons soms groot voordoen en prat gaan op onze kennis of onze kundigheden. Bij Daniël vind je niets daarvan.

Zelden is mooier, helderder en passender betuigd wat aan alle kennis voorafgaat en wat van alle kennis de oorzaak is, als Daniël dat hier voor de koning doet. Hij staat als profeet voor de toen-

malige wereldheerser en vertegenwoordiger van de mensheid en verklaart, dat God eerst moet spreken voordat de mens werkelijk wat weten kan . . . Waar de goddelijke openbaring zweeg, daar tastte de mens altijd in het duister. God moet spreken wil het licht worden in de ziel en in de geest van de mens. Zonder dat schept de mens zich goden die in hun wezen beantwoorden aan het karakter van zijn geest, van zijn lusten, van zijn neigingen, van zijn zonden. Zonder openbaring en de verlichting daarvan bouwt de mens zich een wereld die hem knecht, verpulvert en begraaft. Een wereld waarin hij vrede zoekt en geen vrede kan vinden (Kroeker, 1957, p.78).

Waarzeggers: er wordt weer een andere naam gebruikt in connectie met de bezweerders, geleerden enz. Hier kunnen astrologen mee bedoeld zijn of anderen, die trachten in de toekomst te schouwen.

In feite betekent vers 27 het bankroet van al de hier genoemde ‘wijzen’.

Helaas zijn er velen in onze dagen die menen dat ze bij waarzeggers, horoscooptrekkers e.d. terecht kunnen voor betrouwbare informatie aangaande de toekomst. Men begeeft zich daarmee op levensgevaarlijk ijs. Ten eerste zijn er goedgelovige zielen, die hun eigen *horoscoop laten vervullen*. Er staat bijv. dat de betreffende persoon na verloop van tijd een heel moeilijke periode zal doormaken, die hem of haar tot aan de rand van de dood zal brengen. Meestal bevatten waarzeggingen dit soort vage toekomstvoorspellingen. Na verloop van tijd wordt de betreffende persoon onrustig, beeldt zich in wat te mankeren, gaat minder eten, maakt zich zorgen, enz. Anderen zeggen: ‘Tjonge wat zie jij er de laatste tijd toch beroerd uit’. ‘Daar heb je het al’, denkt het ‘slachtoffer’ en hij gaat nog meer de put in. ‘t Zou om te lachen zijn als het niet zo zielig en in sommige gevallen zo ernstig was.

Anderen geven zich over aan spiritisme of occulte spelletjes om iets van het hiernamaals aan de weet te komen en worden occult belast. Daarom: mijdt al dat soort mensen en gezelschappen!

Een God in de hemel: Zoals in vers 18, 19 en 37 wordt ook hier over ‘de God van (of: in) de hemel’ gesproken. Er treedt een nieuw tijdperk in waarbij God Zich niet meer direct als de God van de aarde openbaart, maar als de God die vanuit de hemel regeert.

Het gebruik van het onbepaalde lidwoord wil niet zeggen dat er meerdere goden in de hemel zouden zijn, die verborgenheden openbaren. Er is slechts één God. Het op deze wijze over God als ‘een’ God spreken is ons echter niet vreemd. Ten opzichte van hen die God niet kennen en niet met Hem rekenen zeggen wij eveneens: ‘Maar er is wèl een God’.

Wat in toekomstige dagen geschieden zal: Daniël geeft bij voorbaat al aan waar het in de droom over gaat: over de toekomst. Net als in Gen. 49:1; Num. 24:14; Deut. 4:30; 31:29; Jes. 2:2; Jer. 23:20; 30:24; 48:27; 49:39; Ezech. 38:16; Dan. 10:14; Hos. 3:5; Micha 4:1 staat er letterlijk: *het laatste der dagen* [SV, KJV]. Zij die de zegen van Jakob in het verleden vervuld zien en er een verdergaande profetische waarde aan ontzeggen, verstaan liever ‘in toekomstige dagen’.

Ook hier in Daniël 2 doet men dat. Ook al erkent men dat van de droom van Nebukadnezar nog niet alles in vervulling is gegaan, zo acht men het historisch reeds vervulde zo belangrijk dat men van ‘toekomstige dagen’ meent te moeten spreken.

Dit is echter een misvatting. Ten eerste heeft de uitdrukking bij Jesaja en andere profeten betrekking op de eindtijd, op de tijd van het uiteindelijke herstel van Israël (Jes. 2:2; Micha 4:1). Ten tweede is het wat de droom betreft van belang op te merken, dat Nebukadnezar niet het beeld zag ontstaan. De enige actie die hij aanschouwt is de vernietiging van het beeld door de steen en het groeien van de steen tot een grote berg. Niet het beeld ziet hij groeien, maar de steen. Het beeld staat kant en klaar voor hem.

Anders gezegd: het gaat bij de droom om wat er aan het eind gebeurt. Dit eindtijdelijke wordt met ‘het laatste der dagen’ aangegeven en het vervaagt als men de Hebreeuwse woorden met ‘de toekomstige dagen’ vertaalt, hoewel natuurlijk niet te ontkennen valt dat de droom ook iets zegt over de directe toekomst.

2:28b, 29

Uw droom en de gezichten die u op uw legerstede voor uw ogen kwamen, waren deze: bij u, o koning, rezen, terwijl gij op uw legerstede laagt, gedachten op over wat er na dezen geschieden zou, en Hij, die verborgenheden openbaart, heeft u bekend gemaakt wat er geschieden zal.

Voordat Daniël de droom zelf vertelt, onthult hij de achtergrond van de droom.

Nebukadnezar was bezig geweest met wat er 'na dezen' geschieden zou (vgl. weer Pred. 5:2). Dit is tekenend. Nebukadnezar is geen kortzichtig man. Hij leefde op een keerpunt in de tijd. Mede door zijn toedoen was Ninevé gevallen en Assyrië ten onder gebracht. Het nieuw-Babylonische rijk - zoals het later genoemd zou worden - was gevestigd. Hoe zou het nu met dat rijk gaan? Zou het op zijn beurt ook vernietigd worden? En hoe lang zou het dan bestaan? Of zou zijn rijk een ander lot beschoren zijn? Dit soort gedachten hielden de koning bezig.

God gebruikt deze 'pijniging van zijn geest' om hem een droom te geven waarin de koning op deze vragen antwoord krijgt. Niet aan een Jood in eerste instantie, maar aan een heiden wordt onthuld hoe het met de heidenen (de volken) gaan zal.

'Hij die verborgenheden openbaart - (God) heeft u - (Nebukadnezar) bekend gemaakt wat er na dezen gebeuren zal'. Zo drukt Daniël zich met nadruk uit. Hij geeft daarmee opnieuw aan dat God alleen deze zaak bekend kan maken, maar ook dat Nebukadnezar degene is aan wie God de toekomst wil bekend maken.

Dit geeft aan, dat we ook geestelijk gezien op een keerpunt in de tijd zijn aangekomen. Niet aan een vorst in Israël onthult God wat er gaat gebeuren, maar aan een heidens vorst. Dit is een aanwijzing voor het feit, dat God Israël - tijdelijk weliswaar - terzijde zal stellen en de tijden van de volken (vgl. Luk. 21:24) aanbreken.

Gezichten: In tegenstelling tot wat eerder is opgemerkt gaat het hier wel om gezichten die in slaap-toestand gegeven werden. We moeten ons voorstellen, dat Nebukadnezar in zijn droom een bepaalde voorstelling te zien kreeg op dezelfde wijze als dat ons in een droom overkomt. Zie voor de combinatie droom-gezichten Dan. 4:9 en 7:1. We moeten een droomgezicht dus onderscheiden van een visionair gezicht dat in wakende toestand ontvangen wordt. Denk aan het visioen van Petrus op het dak van het huis van Simon de leerlooier te Joppe (Hand. 10:10).

Nadenken over de toekomst: Het zou te wensen zijn, dat ieder mens even bezorgd was om zijn eeuwige bestemming als Nebukadnezar over de toekomstige bestemming van zijn koninkrijk. Velen gaan immers blindelings hun ondergang tegemoet, terwijl de redding binnen handbereik is. Hen, die dat nog niet hebben gedaan wil ik dan ook met ernst oproepen hun schuld voor God te belijden en te geloven in Jezus Christus, die voor verloren zondaars wilde sterven aan het kruis opdat ze voor eeuwig gered mogen worden. Lees daartoe o.a. Joh. 3:16; 5:24 en Joh. 1:12.

Wat er geschieden zal: Zoals God aan Nebukadnezar iets onthulde over de toekomst (zie vs. 45), zo heeft Hij aan de gelovigen in Jezus Christus erg veel geopenbaard over wat er in de toekomst zal gebeuren. We bezitten die onthullingen in het boek de Openbaring dat zo kenmerkend begint met:

'Openbaring van Jezus Christus' - het gaat dus om Christus en niet in eerste instantie om ons of om de Gemeente of Kerk,

'die God Hem gegeven heeft' - geen toeval, geen noodlot of iets dergelijks. Alles ligt besloten in Gods hand,

'Om zijn slaven te tonen' - God wil dat wij kennis nemen van zijn plannen aangaande Jezus Christus. Hij maakt ons er deelgenoot van. 'Wat spoedig moet gebeuren' - dit betekent dat we het geschrift niet mogen negeren als iets voor latere tijden. Opgemerkt moet ook worden, dat 'De Openbaring' de voorzeggingen van het boek Daniël voor zover die nog niet vervuld zijn bevat en dat die daarin uitgewerkt worden.

2:30

Maar nu is deze verborgenheid geopenbaard, niet door een wijsheid, die ik zou bezitten boven alle levenden, maar opdat de uitlegging de koning bekend zou worden gemaakt, en dat gij de gedachten van uw hart zoudt kennen.

Alle eer voor zichzelf wijst Daniël af. De uitlegging is in geen enkel opzicht zijn eigen prestatie. Menselijke wijsheid vermag niets. Daniël heeft deze uitleg alleen maar ontvangen om ze door te geven. Hij is alleen maar 'het kanaal' waarlangs de openbaring de koning bereikt. Hij is niet meer dan de schakel die nodig is om de koning zijn gedachten te doen leren kennen (vgl. vs. 27, 28).

2:31

Gij, o koning, had een gezicht, en zie, er was een groot beeld! Dit beeld was hoog, en de glans ervan was buitengewoon; het stond vóór u, en de aanblik ervan was schrikwekkend.

Nebukadnezar ziet in zijn droom een groot beeld dat buitengewoon glanst en ontzagwekkend is in zijn massale grootheid. In hoofdstuk 7 krijgt Daniël een droom die over dezelfde zaken handelt, als waar de droom van Nebukadnezar over gaat, namelijk over vier wereldrijken die zouden ontstaan en over de vorming van een vijfde, een eeuwig blijvend rijk. Nebukadnezar ziet deze rijken als een beeld dat imponeert door zijn schoonheid en angst aanjaagt door zijn kolossaalheid. Zo imponeren wereldrijken de mens; zo worden ze beschreven in de geschiedboeken. De grootheid van de mens wordt daarin bezongen. Daniël ziet deze rijken als verscheurende dieren. God toont ze hem in hun ware karakter. De mens gebruikt of beter misbruikt de macht, hem door God gegeven. Hij is wreed en hoogmoedig en 'gaat over lijken' terwille van het uitleven van zijn machtswellust.

Daarbij is de mens niet meer meester over de macht, maar is de macht meester over hem.

Een beeld: Gedacht moet worden aan een standbeeld en wel dat van een mens. Op zichzelf een heel bekend begrip. De eeuwen door hebben de groten der aarde standbeelden voor zichzelf opgericht of zich in reliëf laten uitbeelden. In feite komt deze zucht tot mensverheerlijking al uit in het benoemen van steden. Dat is al begonnen met Kaïn, die een stad bouwt en haar noemt naar zijn zoon Henoeh (Gen. 4:17, zie ook Ps. 49:12, 13). Ook dat is een manier van 'monument oprichten'. Uit de ongewijde geschiedenis is het bekend dat Nebukadnezar heel wat monumenten opgericht heeft, waaronder ook een beeld van hemzelf als koning. Een wat beschadigde inscriptie geeft daarover dit weer: '... Behalve mijn standbeeld als koning... Ik schreef een inscriptie die mijn naam vermeldt... ik oprichtte voor het nageslacht...' (J.B. Pritchard, p.307).

Het stond voor u: Zoals gezegd ziet Nebukadnezar het beeld niet ontstaan. Het staat kant en klaar voor hem. Het gaat in de droom niet in eerste instantie over de vier wereldrijken maar om de vorming van het vijfde rijk.

In hoofdstuk 7 is dat precies zo. Wel ziet Daniël de vier dieren na elkaar opkomen en wordt er dus aan het ontstaan van de rijken enige aandacht geschonken, maar de nadruk ligt op wat er met het vierde rijk gebeurt.

2:32, 33

Het hoofd van dat beeld was van gedegen goud, zijn borst en armen waren van zilver, zijn buik en lendenen van koper, zijn benen van ijzer, zijn voeten deels van ijzer deels van leem.

Het beeld bestaat uit vier onderdelen van verschillend materiaal, waarbij het laatste uit twee bestanddelen bestaat en de eerste drie slechts uit één stof bestaan.

Op de betekenis van dit materiaal komen we bij vers 39 terug. Opgemerkt moet alleen worden dat het materiaal in waarde afneemt: van goud wordt het via zilver en koper tenslotte ijzer en leem.

Vier of vijf rijken?: Bij vers 31 ben ik al even vooruitgelopen op de betekenis van het beeld; ik moet dat nu weer doen. Het is namelijk onder uitleggers een twistvraag of het beeld vier of vijf rijken voorstelt.

De voorstanders van de laatste gedachte voeren daarvoor twee argumenten aan:

- a. er wordt apart over de voeten gesproken:
- b. er vindt een verandering in materiaal plaats: de voeten bestaan niet uit ijzer alleen, maar uit ijzer en leem.

De voorstanders van de 'vier-deling' brengen daartegen het volgende in:

- a. de aparte vermelding van de voeten hoeft niet op een apart rijk te duiden; straks worden ook de tenen vermeld (vs. 42) en daarmee is kennelijk niet nog eens een principieel ander rijk bedoeld; ook bij de dieren in Daniël 7 vinden we bepaalde onderdelen apart genoemd zonder dat daarmee een nieuw rijk wordt aangeduid;

b. in de uitleg wordt over ‘het vierde koninkrijk’ gesproken (vs. 40) maar daarna niet over ‘het vijfde’;

c. Daniël 7 loopt - we gingen daar al vanuit - ongetwijfeld inhoudelijk parallel met Daniël 2. In dat hoofdstuk is sprake van vier dieren en er is er zelfs geen toespeling te ontdekken op een vijfde rijk;

d. Er vindt bij de overgang van de tenen naar de voeten geen totale verandering van de samenstelling plaats zoals bijvoorbeeld bij de overgang van hoofd naar borst. Het ijzer van de tenen loopt door in de voeten. Er komt alleen een andere stof bij, namelijk leem. Er vindt niet een essentiële verandering plaats, maar slechts een graduele.

Een kolos op lemen voeten: Het hele beeld rust uiteindelijk op de voeten die uit ijzer en leem bestaan. Hiermee wordt de onstabiele van het hele beeld gekenschetst. Het lijkt heel wat, maar je moet niet naar de voeten kijken.

2:34

Terwijl gij bleef toezien, raakte, zonder toedoen van mensenhanden, een steen los, die het beeld trof aan de voeten van ijzer en leem en deze verbrijzelde.

Nebukadnezar bleef in zijn droom gespannen kijken naar het beeld. Terwijl hij toekijkt gebeurt er wat. Nu eerst ziet hij wat *gebeuren!* Zonder toedoen van mensenhanden raakt er een steen los. Er wordt extra nadruk gelegd op het feit dat dit zonder menselijke inmenging geschiedt. Van de oprichting van het beeld, en wie daar wel of niet bij betrokken zijn, wordt niets gezegd, maar van de vernietiging van het beeld wordt uitdrukkelijk gesteld dat dat zonder menselijk toedoen geschiedt. Anders gezegd: dit doet God, want uit zichzelf kan een steen niet losraken.

Het is duidelijk dat als de steen - ik loop weer vooruit op de uitleg - een rijk voorstelt, dit een totaal ander rijk moet zijn dan de rijken die door het beeld worden voorgesteld. De steen behoort niet tot het beeld maar komt van ‘buiten af’ aanzetten. En deze steen helpt niet het beeld te stutten of voort te bestaan, integendeel: het contact tussen steen en beeld betekent verbrijzeling. Dit is uiterst belangrijk in verband met de uitleg! De steen ondermijnt het beeld niet innerlijk, nee, hij slaat er van buiten tegen aan en vermorzelt de kolos.

Zonder mensenhanden: Een dergelijke uitdrukking komen we ook tegen in Job 34:20 en Kol. 2:12. Ze ondersteunt de gedachte dat het om een werk van de Here en niet om dat van een mens gaat.

2:35

. . . toen werden tegelijkertijd het ijzer, het leem, het koper, het zilver en het goud verbrijzeld, en zij werden gelijk kaf op een dorsvloer in den zomer, en de wind voerde ze mee, zodat er geen spoor meer van te vinden was; maar de steen die het beeld getroffen had, werd een grote berg, die de gehele aarde vulde.

De steen vermorzelt niet slechts de voeten maar het hele beeld. Als de voeten geslagen worden stort het beeld natuurlijk in elkaar; het goud, zilver en koper, ijzer en leem wordt alles tegelijk totaal vermorzelt. De andere elementen (goud, zilver, koper) zijn dus nog aanwezig. In hoofdstuk 7 zullen we hetzelfde opmerken met betrekking tot de dieren.

Van het uiterste belang is ook op te merken dat het beeld niets van de steen in zich opneemt en dat de steen niets van het beeld op zich in laat werken. Het beeld wordt radicaal verpulverd en als kaf wordt het stof weggevaagd. *Geen spoor* ervan was meer te vinden. Gedaan is het met alle grootheid, alle glans, maar ook met de afschrikwekkendheid van de heerschappij van de mens.

Nebukadnezar ziet nog iets: hij aanschouwt hoe de steen, *die het beeld getroffen had* tot een grote berg werd.

De steen werd niet eerst een berg en sloeg toen het beeld. Nee, de steen bleef een steen tijdens het losraken en tijdens het slaan van het beeld. Hij werd pas een berg toen het kolossale beeld verbrijzeld was.

Het beeld is kennelijk in een dal gesitueerd, want de steen rolt uiteraard van boven naar beneden. De steen neemt nu de plaats van het beeld in, maar dat niet alleen, hij ‘groeit’ en wordt zo groot dat

hij de hele aarde vervult. De invloed van de steen overtreft die van het beeld dus ver. Bij de uitleg van de droom zullen we op deze punten terug moeten grijpen. Het is echter van veel belang ze nu al goed op ons te laten inwerken.

Kaf, steen, berg: Met deze woorden worden symbolisch bekende bijbelse begrippen aangeduid.

Met 'kaf' wordt bedoeld op nietigheid, waardeloosheid en vergankelijkheid. Dit beeld wordt toegepast op de mens zonder God en op alles wat hij voortbrengt. Zie Job 21:18; Ps. 1:4; 35:5; Jes. 5:24 (St. Vert.); 17:13; 29:5; 41:15; Hos. 13:3; Amos 8:6 (St. Vert.); Zef. 2:2; Matth. 3:12 en Luk. 3:17.

Een ander beeld van vergankelijkheid is dat van gras of veldgewas (Job 14:2; Ps. 90:5, 6; 102:12; 103:15; Jes. 40:6; Jak. 1:10; 1Petr. 1:24).

Vergelijk voor de verpulvering van het beeld de handelwijze van Mozes met het gouden kalf (Ex. 32:20).

In tegenstelling tot kaf wordt met een steen stevigheid en met een berg grootheid en vastheid gegeven.

2:36-38

Dit is de droom, en de uitlegging daarvan zullen wij de koning zeggen: Gij, o koning, koning der koningen, wie de God des hemels het koningschap, macht, sterkte en eer geschonken heeft, ja, in wiens hand Hij de mensenkinderen, waar zij ook wonen, de dieren des velds en het gevogelte des hemels heeft gegeven, en die Hij tot heerser over alle heeft gemaakt - gij zijt dat gouden hoofd.

Na de droom verteld te hebben geeft Daniël ook de uitleg van het gezicht. We kunnen ons voorstellen dat Nebukadnezar gespannen toehoort. Van wat hij tot nu toe gehoord heeft kan hij de juistheid controleren, zelfs al zou hij de droom niet meer goed geweten hebben (zie commentaar bij vers 5).

De koning kan dan ook vol vertrouwen de uitleg van de profeet aanvaarden. Het begin ervan zal hem gestreeld hebben. Daniël spreekt de koning met zijn eretitel aan en onthult dan dat de God van de hemel hem het koningschap, macht, sterkte en eer geschonken heeft. Over mens en dier is hij gesteld. Hij, Nebukadnezar is het gouden hoofd van het beeld. Maar dat is slechts één zijde van de waarheid. De koning krijgt met deze woorden toch ook wat te verwerken na alles wat hij al te verwerken had gekregen. Hij heeft immers moeten horen dat niet zijn goden hem de toekomst kunnen onthullen, maar alleen de God van Israël, de God des hemels, wiens vaten hij in de tempel van zijn god Mardoek of Bel had opgeslagen. En hij had moeten ervaren, dat hij voor de communicatie ervan afhankelijk was, niet van de Chaldeeuwse wijzen, maar van een van de ballingen die hij uit Juda had weggevoerd. Nu verneemt hij, dat niet Mardoek hem het koningschap heeft verleend, maar dat diezelfde God, die hem de uitleg geeft van zijn droom hem het koningschap geschonken heeft. En daar blijft het niet bij, hij krijgt nog meer te verwerken. We zullen dat zien bij de bespreking van vers 39.

Koning der koningen: De Perzische koningen, die konden zien op rijken en koningen die ze onderworpen hadden lieten zich graag met deze titel aanspreken en noemden zich zo (vgl. Ezra 7:12). Dikwijls zaten overwonnen vorsten ook - na gunst ontvangen te hebben - aan hun tafel. Dit laatste gebeurde ook in Babylon, zoals uit 2 Kon. 25:27-30 blijkt.

Het voeren van groots aandoende titels was trouwens al bij de Assyriërs in zwang. Zo noemt Tiglath-Pilezer (1114-1076 v.Chr.) zich 'de wettige (of: machtige) koning, koning van de wereld, koning van Assyrië, koning van (al) de vier einden der aarde'.

Brallend is de taal van Shalmaneser (858-824 v.Chr.). Hij kondigt zich aan als: 'de wettige (of: machtige) koning, de koning van de wereld, de koning zonder rivaal, 'de grote draak', de [enige] macht binnen de [vier] einden [van de aarde], heer over al de vorsten, die al zijn vijanden heeft gebroken als waren ze aardewerk, de sterke man, niet sparend, die geen genade betoont in de strijd. . .'

Onder de Assyrische vorsten zijn de titels 'groot koning', 'wettig of machtig koning', 'koning van de wereld' en 'koning van de vier einden (van de wereld)' eeuwenlang in gebruik gebleven. Er is namelijk een inscriptie van Esarhaddon, die regeerde van 680-699, waarin hij zich met deze titels aankondigt. Ook zijn zoon Ashurbanipal (668-633) voert ze (zie J.B. Pritchard, p.274,275,289,297,558).

Het gebruik van deze hoogdravende titels is van de Assyrische koningen via die van Babylon op de Perzische heersers overgegaan en is ook gehandhaafd door de koningen van het verdeelde Griekse rijk hoewel hun machtsgebied niet aan dat van de Perzen kon tippen. Het is dan ook een beetje komiek van Antiochus Soter (280-262/1) van Syrië te lezen: 'Ik ben Antiochus, de grote koning, de wettige (machtige) koning, de koning van de wereld, koning van Babylon, koning van al de landen' (J.B. Pritchard, p.317).

Nebukadnezar wordt niet alleen hier door Daniël aangesproken met de titel 'Koning der koningen', hij wordt ook zo genoemd in Ezech. 26:7.

In het Nieuwe Testament treffen we deze titel, samen met de titel 'Heer der Heren' ook aan. Dan wordt God of Christus ermee aangeduid: God in 1Tim. 6:15; Christus in Openb. 17:14; 19:16.

God des hemels: Zie vers 28.

Macht, sterkte en eer geschonken: Tot nu toe riep God koningen tot de troon te Jeruzalem. Aan David was beloofd dat God zijn nazaten op de troon zou bevestigen (2 Sam. 7:16). Daar was echter een voorwaarde aan verbonden (1Kron. 28:7); zijn nazaten moesten wandelen in de wegen des Heren.

Hoe lankmoedig God in de toepassing van die voorwaarde was zien we in 1Kon. 15:4, 5. Uiteindelijk echter werd de zonde van Juda zo groot dat het net als het tienstammenrijk weggevoerd zou worden (vgl. Jes. 47:6).

Dat betekende, dat de troon van David vacant zal staan totdat de ware Zoon van David, waarvan Salomo het type was (2 Sam. 7:12, 13; Hebr. 1:5) deze troon zal bestijgen d.w.z. deze regering op Zich zal nemen (Luk. 1:32, 33). We zijn met vers 37 dus inderdaad bij een keerpunt in de heilsgeschiedenis aangekomen!!

Deze 'allesomvattende' macht van Nebukadnezar - zelfs over het gevogelte - wordt ook in Jer. 27:5, 6 en 28:14 aangekondigd. We hebben hier niet met een 'hyperbool' te doen, d.w.z. een taalverschijnsel waarbij overdrijving gebruikt wordt om iets goed duidelijk te maken (denk aan het woord van de verspieters: 'Wij waren als sprinkhanen in hun ogen'). Nee, deze woorden dienen om te laten zien dat God zijn aardse macht als het ware delegerde en in de handen van de wereldse vorsten legde (vgl. Gen. 1:26; Jer. 27:6; 28:14). We hebben alle reden om te stellen dat de *tijden der volken* waarover de Heer in Luk. 21:24 spreekt met Nebukadnezar begonnen zijn.

Gij zijt dat gouden hoofd: Nebukadnezar is dus het gouden hoofd, d.w.z. niet Nebukadnezar op zichzelf, maar het rijk dat hij gevestigd heeft: het Babylonische rijk. Vooruitlopend op de verdere uitleg zij gezegd, dat elk van de vier koninkrijken door één bepaalde vorst gekarakteriseerd wordt. Het volgende lijstje laat dat zien.

Babylonische rijk - Nebukadnezar
Medisch-Perzische rijk - Kores (of Cyrus)
Macedonische rijk - Alexander de Grote
Romeinse rijk - Augustus

Het herstelde Romeinse rijk in de eindtijd - de antichristelijke werelddictator (Openb. 13).

Het is een misvatting onder het gouden hoofd alleen koning Nebukadnezar te verstaan en de rest van het beeld op zijn opvolgers te laten slaan, waarbij de steen dan koning Kores zou voorstellen (zo Eerdmans volgens G.Ch. Aalders, p.65). En dat niet alleen omdat er in vers 39 sprake is van een ander 'koninkrijk' in plaats van 'een andere koning', nee er zijn nog heel andere bezwaren tegen deze uitleg zoals we zullen zien.

Een ding is echter zonder meer duidelijk, dat Assyrië in de voorstelling van het statenbeeld totaal geen plaats heeft. Van geschiedkundig standpunt uit beschouwd zou men verwacht hebben dat Assur of misschien ook Egypte als eerste rijk van de statenkolos voorgesteld zou zijn, maar dat is niet het geval. Ten tijde van de Assyrische heerschappij troonde God nog te Jeruzalem en was er geen sprake van wegneming van de heerlijkheid van de tempel. Het Assyrische leger dat ten tijde van Hizkia tegen Jeruzalem optrok werd door Gods machtige hand vernietigd en zo werd Jeruzalem

bevrijd. In de macht van Nebukadnezar geeft God echter Jeruzalem wel over. En dat is bepalend als beginpunt van de geschiedenis van de vier wereldrijken.

2:39

Doch na u zal een ander koninkrijk ontstaan, geringer dan het uwe; weer een ander, een derde koninkrijk, van koper, dat heersen zal over de gehele aarde . . .

Zoals gezegd krijgt Nebukadnezar nog meer te verwerken. En wel, dat zijn rijk niet altijd zal bestaan. Er zal een tweede, een derde en nog een vierde rijk komen. Of Nebukadnezar weet gehad heeft van de profetie van Jeremia is de vraag. Maar Jeremia heeft wel aangekondigd dat het Babylonische rijk zeventig jaar over Juda (en de andere volken) zou heersen en dat God daarna de ongerechtigheid van Babylon bezoeken zou (Jer. 25:11, 12). Dat Medië/Perzië dit oordeel zou voltrekken was ook door Jeremia aangegeven (Jer. 51:11, 28). Over de wijze waarop Babylon zou ondergaan wordt hier echter niets gezegd. Dat het ten onder zou gaan blijkt echter duidelijk uit de woorden van Daniël.

Er volgen dus drie rijken en deze klimmen niet op in grootheid, maar vertonen een neerwaartse lijn, hoe geweldig machtig ze op zichzelf ook mogen wezen.

Om de betekenis ervan duidelijk te maken moeten we terugkomen op het materiaal van het beeld waarover we het bij vers 32 al even gehad hebben.

Duidelijk zegt Daniël dat het tweede koninkrijk geringer is dan het eerste. Wanneer we - zoals straks aangetoond zal worden - onder het tweede rijk het Medisch-Perzische rijk moeten verstaan, dan doet zich het probleem voor waarin dat 'geringere' dan bestaat. Er is een afgang van goud, via zilver en koper naar ijzer en zelfs naar ijzer vermengd met leem. Maar waarop slaat dit?

Op de uitgestrektheid van het rijk kan het geen betrekking hebben want elk volgend rijk had een grotere omvang dan het voorgaande. Dat in tegenstelling tot wat Maier (1982, p.132) opmerkt. Militaire kracht kan er ook moeilijk mee bedoeld zijn, want ook daarin bespeuren we geen afname, integendeel.

We zullen het echt in de 'kwaliteit' van het koninkrijk en wel in de 'gezagskwaliteit' moeten zoeken.

Er is immers een vermindering in waarde wat de samenstelling van het beeld betreft! En het ging om het leggen van gezag in de hand van de mens (vs. 37, 38).

Welnu, het Babylonische rijk was een absoluut geregeerde monarchie. Nebukadnezar was aan niemand verantwoording schuldig en werd door niemand en niets in de uitoefening van zijn macht beperkt. In Dan. 5:19 lezen we van hem: 'Wie hij wilde, doodde hij, en wie hij wilde liet hij leven; wie hij wilde, verhoogde hij, en wie hij wilde, vernederde hij'.

Vergelijken we dit met 1Sam. 2:6, 7 dan kunnen we zeggen dat Nebukadnezar het meest het Goddelijke gezag, de Goddelijke majesteit heeft 'vertegenwoordigd'. Het wil niet zeggen dat hij dat gezag altijd juist heeft uitgeoefend, maar dat gezag *hád* hij, en dat was kenmerkend voor het Babylonische rijk. En Nebukadnezar ontving - om zo te zeggen - het gezag ongerept, direct uit de hand van God. Het Medisch-Perzische rijk was in dat opzicht van mindere kwaliteit. De Perzische koningen waren gebonden aan eenmaal uitgevaardigde wetten. Een wet van de Meden en Perzen kon niet herroepen worden (Dan. 6:9, 10; Esther 1:19; 8:8). Darius zag geen kans Daniël uit de leeuwenkuil te houden, toen hij de wet betreffende de aanbidding eenmaal getekend had. Ahasveros kon Vasthi die hij weggezonden had niet meer terughalen.

Met het Macedonische rijk was het nog minder gesteld. De zeggenschap van de generaals van Alexander de Grote was vrij groot. En toen de koning zijn vrijheidslievende Grieken wilde laten knielen als ze hem naderden - zoals dat bij de Perzen geschiedde - weigerden ze dat.

Het Romeinse rijk toont een verder 'afgang'. Hoewel we in dit rijk met verschillende regeringsvormen te doen krijgen, kan toch gezegd worden dat bij die alle een grote invloed van voorname burgers en zelfs van het volk opgemerkt wordt.

Niet voor niets spreekt men in dat verband van de 'vox populi', de stem van het volk.

Heersen over de hele aarde: Van het derde rijk wordt de uitgestrektheid benadrukt. In vergelijking met het Babylonische en Medisch-Perzische rijk is daar ook alle reden toe. In korte tijd breidde dit rijk zich uit van de Egeïsche Zee tot aan de Indus. Alexander de Grote moet geklaagd hebben dat hij 't zo jammer vond dat er niet nóg een wereld te veroveren viel. Deze uitdrukking weerlegt eveneens de gedachte dat we onder borst en buik opvolgende koningen van Babylon hebben te verstaan, want van een opvallende uitbreiding van het Babylonische rijk onder de opvolgers van Nebukadnezar is geen sprake.

Welke rijken?: Met het voorgaande ben ik al vooruitgelopen op de 'verklaring' van de 'uitleg' van de droom. Dit was moeilijk te voorkomen, wilden we niet in het vage blijven spreken. We zullen deze kwestie nu echter diepgaand moeten beschouwen. We moeten dan goed beseffen dat de Schrift zichzelf uitlegt. God laat dat niet over aan onze fantasie of onze vindrijkheid. Ook is de historie niet de uitlegger van de profetie, zoals wel eens gezegd wordt. De Schrift zelf geeft aan hoe de profetie moet worden uitgelegd. De ongewijde geschiedenis bevestigt slechts de uitleg die de Schrift geeft. De historie laat slechts de vervulling zien! Dit is van veel belang. Heel wat uitleggers van het visioen van het statenbeeld hebben zich tot de historie gewend om daar te speuren naar kenmerken die mogelijk op het beeld van toepassing konden zijn, en het frappante is dat men tot de meest uiteenlopende en meest bizarre verklaringen kwam. Een dergelijke benadering van de profetie is echter principieel fout. We moeten in de Schrift de uitleg zoeken en nergens anders. Wanneer we dat zorgvuldig doen kan het niet anders of de historie bevestigt de uitleg, voor zover het de vervulde profetie betreft; op het vraagstuk van het wel of niet vervuld zijn gaan we later in. Bij de verklaring hebben we niet alleen acht te slaan op de hier gegeven aanwijzingen, maar ook op de visioenen die in Dan. 7 vermeld worden, want die hebben onmiskenbaar betrekking op hetzelfde onderwerp.

Het gouden hoofd: Vers 38 verklaart onomwonden dat hiermee *het Babylonische rijk* bedoeld is. In hoofdstuk 7 wordt dit rijk voorgesteld door een leeuw met arendsvleugels (vgl. Jer. 4:7, 13).

De zilveren borst en armen: Hiermee wordt het *Medisch-Perzische rijk* aangeduid. De aparte vermelding van de armen geeft de tweevoudigheid ervan aan. In Daniël 7 wordt dit rijk getekend als een beer, die zich op zijn ene zijde opricht, waarbij verondersteld wordt geacht dat daarna ook de andere zijde zich verheft. Dat hiermee het Medisch-Perzische rijk bedoeld wordt is niet aan twijfel onderhevig. De overgang van het Babylonische op het Medisch-Perzische wereldrijk wordt namelijk in Dan. 5:28 met zoveel woorden aangekondigd. De opkomst van dit rijk, en wat dat voor Israël zou inhouden, was al tijden tevoren door Jesaja voorgezegd (Jes. 44:27,28; 45:1-8; zie ook 2 Kron. 36:20). Wat Kores voor de Joden gedaan heeft vinden we vermeld in 2 Kron. 36:22,23; Ezra 1:1-11.

Kenmerkend komt het dubbele karakter van dit rijk uit, en ook dat eerst de Meden en daarna de Perzen de voorrang hadden. In Daniël 6:1 lezen we dat Darius *de Meder* het koningschap ontving. Daarna is echter sprake van Kores, *de Pers* (6:29).

De hier genoemde kenmerken weerleggen nog weer eens de reeds bekritiseerde theorie dat onder de volgende delen van het beeld de opvolgers van Nebukadnezar zouden zijn te verstaan. Ik moet echter op nóg een uitleg wijzen die de toets van de kritiek niet kan doorstaan. Men splitst het Medisch-Perzisch rijk in tweeën, en laat de borst het Medische rijk voorstellen en de buik het Perzische, waarbij het rijk van Alexander de Grote dan door het ijzer zou zijn aangegeven, en met de steen op het Romeinse rijk gedoeld zou worden of op een op te richten Joods rijk. Een dergelijke splitsing is echter onverantwoord. Het Medisch-Perzische rijk wordt per se als één rijk gezien (5:28; 8:20).

Elke uitleg - er zijn er meerdere - waarbij het Medisch-Perzische rijk gesplitst wordt in twee opvolgende rijken is hiermee dan ook veroordeeld.

Buik en lendenen van koper: We hebben al gewezen op de vermelding van de uitgebreidheid van dit rijk. In Dan. 7:6 wordt het voorgesteld door een panter met vier vleugels. Dat ziet op de snelheid waarmee dit rijk zich uitbreidde. Met deze twee aanduidingen wordt het Grieks-Macedonische rijk waarvan Alexander de Grote de stichter is wel treffend gekenschetst.

Ook hier is het Daniël zelf die ons de uitleg geeft en wel in hoofdstuk 8 van zijn geschrift. Het Medisch-Perzische en het Griekse rijk worden ook daar symbolisch voorgesteld. Alleen gebeurt dat

met andere zinnebeelden. In dat hoofdstuk is sprake van een ram met twee hoorns, waarvan de een hoger is dan de ander.

Er wordt apart bij gezegd, dat de hoogste hoorn het laatst oprees. Typerend voor de situatie in het Medisch-Perzische rijk!

Vervolgens beschrijft Daniël dat er een geitebok vanuit het westen komt aanstomen - zonder *aarde aan te raken* - met een heel opvallende hoorn tussen zijn ogen. De snelheid waarmee dit rijk zich uitbreidt en de uitzonderlijkheid van de eerste koning wordt dus benadrukt.

Welnu, dit klopt precies met wat de geschiedenis ons over het Griekse rijk en de persoon van zijn eerste koning, Alexander de Grote, meedeelt.

Echter niet de historie heeft het beslissende woord, maar de Schrift. En die zegt in vers 20 en 21 van Daniël 8 klaar en duidelijk dat de ram doelt op de Meden en Perzen en de bok op Griekenland, waarbij de grote hoorn de eerste koning voorstelt!

We hebben hier met een uniek geval te doen. Er is sprake van een profetisch, symbolisch gezicht, met de uitleg kant en klaar erbij! We kunnen alleen maar verbaasd staan over de nauwkeurigheid van de voorzegging als we ons van de Schrift wenden tot de geschiedenis om daar de vervulling te aanschouwen.

Zoals er uitleggers zijn, die het Medisch-Perzische rijk in twee afzonderlijke, na elkaar optredende rijken laten uiteenvallen, zo zijn er ook die het Griekse rijk in tweeën splitsen. Men onderscheidt dan het rijk van Alexander en de rijken van zijn opvolgers, de zogenaamde diadochenrijken. Daartegen is echter het volgende in te brengen:

- de diadochenrijken zijn in wezen niet anders van aard dan het rijk van Alexander,
- de diadochenrijken hebben het rijk van Alexander niet vervangen op de wijze waarop het Babylonische Rijk door het Medisch-Perzische rijk vervangen is, d.w.z. door verovering. Ze ontsproten - en dat geleidelijk (!) - uit het rijk van Alexander.

De enige 'mogelijkheid' die een schijn van bestaansrecht heeft is deze, dat men het Griekse rijk 'opschuift' en tot het vierde rijk proclameert. De benen van ijzer zouden dan het rijk van Alexander voorstellen en de diadochenrijken zouden overeenkomen met de rijken door de tenen aangeduid. Het leem zou dan zien op de verboddeling en het gebrek aan onderlinge samenhang.

Maar ook deze 'oplossing' is 'onverkoopbaar', want:

- om het rijk van ijzer het Griekse rijk te doen zijn moet men
 - a) of: het Assyrische rijk tot het rijk van het gouden hoofd verklaren
 - b) of: het Medisch-Perzische rijk splitsen

En deze beide oplossingen zijn zoals reeds aangetoond onaanvaardbaar.

- er zijn nooit tien diadochenrijken geweest. Gedurende een kort moment bestonden er - zo men wil - zes, maar dat is dan ook het maximum.
- de samenstelling ijzer/leem is niet alleen kenmerkend voor de tenen, maar ook voor de voet. Bovendien bestaat elke teen uit de combinatie van deze beide materialen.

2:40

en een vierde koninkrijk zal hard zijn als ijzer; juist zoals ijzer alles verbrijzelt en vermorzelt; en gelijk ijzer, dat vergruizelt, zal dit die allen verbrijzelen en vergruizelen.

De profetie aangaande het vierde rijk plaatst ons voor heel wat meer problemen dan die over de vorige drie, want nergens noemt Daniël de naam van dit vierde rijk.

Toch doet hij ons wel enige aanwijzingen aan de hand. Als hij spreekt over de koningen van Syrië - dat is een brokstuk van het rijk van Alexander de Grote - zegt hij: 'En hij (de Syrische koning Antiochus IV) zal zijn aangezicht keren tegen de kustlanden (dit zijn de eilanden voor Klein-Azië en bij Griekenland) en er vele veroveren, maar *een bevelhebber* zal hem met zijn smaad doen ophouden zonder dat hij hem diens smaad vergelden kan' (Daniël 11:18).

De Syrische koning wil zijn rijk dus uitbreiden naar het westen, maar ontmoet daar een macht, waar hij niet tegen op kan. Merkwaardig is dat er niet van een koning, maar van een bevelhebber wordt gesproken. Het gaat dus om een legeraanvoerder. Hier vinden we de eerste aanwijzing betreffende het vierde rijk. In de ongewijde geschiedenis vinden we dit gebeuren terug.

De oorlogszuchtige koning Antiochus IV maakte veroveringen in Klein-Azië. Hij kreeg zelfs vaste voet in Griekenland. De Romeinen zagen dit met lede ogen. Het kwam tot een treffen in 191 bij Thermopylae. Antiochus moest toen Europa ontruimen. Het volgende jaar werd hij bij Magnesia vernietigend verslagen.

De tweede vermelding van het optreden van de Romeinen geeft Daniël in vers 30 van hoofdstuk 11. Hij beschrijft hoe de koning van het Noorden (d.w.z. het noorden van Israël, dus Syrië), dat is Antiochus Epifanus IV, voor een tweede maal in het Zuiden invalt (in Egypte), maar deze keer gaat het niet zo voorspoedig als bij een vroegere veldtocht, want 'er zullen schepen der Kittieten tegen hem komen, zodat hij afgeschrikt wordt'.

Kittieten is de oorspronkelijke naam van de inwoners van de stad Kition op Cyprus. Later werden er de Grieken onder verstaan (zie ook Num. 24:24). Zo is de naam Hollanders, waarmee vroeger de inwoners van de provincie Holland werden aangeduid, overgegaan op alle inwoners van ons land (vgl. Jer. 2:10; Ezech. 27:6).

Maar, zal men zeggen: Grieken zijn nog geen Romeinen. Dat is waar; er wordt hier echter niet over Kittieten, maar over schepen van de Kittieten gesproken. De Grieken zelf hebben na Alexander de Grote geen rol van betekenis meer gespeeld. Zij vielen al spoedig onder het machtsgebied van Rome en de Romeinen maakten gebruik van de Griekse vloot. De hier vermelde gebeurtenis slaat op het Romeinse gezantschap, dat zich naar Egypte haastte om daar Antiochus Epifanes het ultimatum van de Romeinse senaat te overhandigen. Het ultimatum bevatte de eis, dat de Syrische koning zijn veroveringen moest opgeven en Egypte moest verlaten. Antiochus riskeerde geen oorlog met Rome, maar trachtte door uitvluchten aan een directe beslissing te ontkomen. Daarop trok de gezant Gaius Popilius Leanes een cirkel om de Syrische koning en gelastte hem te beslissen voor hij uit de cirkel stapte.

Uit deze beide gegevens valt alleen af te leiden, dat er een westerse macht in opkomst was, waarmee de regeerders in het verbrokkelde Griekse rijk terdege rekening moesten houden. Deze macht zou het vierde rijk kunnen zijn. Dit zijn echter niet de enige aanwijzingen die we hebben. Bij de bespreking van het beeld is al opgemerkt, dat er sprake is van één beeld en dat de vier rijken dus elkaars opvolgers zijn. Bij de eerste drie wordt dit door de Bijbel duidelijk aangegeven: Perzië veroverde Babylon en nam zijn gebied in beslag, en op zijn beurt werd het Perzische rijk door het Griekse vervangen. *En alle drie rijken hebben over Palestina geheerst*, want we hebben wel te bedenken, dat deze rijken met Israël te maken hebben. Een algemeen kenmerk van de profetie is, dat daarin slechts dan over landen en volken gesproken wordt, wanneer de gebeurtenissen betreffende die landen en volken direct of indirect te maken hebben met het volk Israël en het land Palestina.

Toen God zijn troon te Jeruzalem opgaf, gaf Hij Israël prijs aan de volken, aan vier opeenvolgende wereldrijken. Wil de westerse macht, waarop Daniël vaag zinspeelt, werkelijk het vierde rijk zijn, dan zal die ook zeggenschap over Kanaän moeten krijgen.

Met dit gegeven voor ogen slaan we het Nieuwe Testament op en lezen daar: 'En het gebeurde in die dagen, dat er een bevel uitging van keizer Augustus, dat het hele aardrijk moest worden ingeschreven . . .' (Luk. 2:1; vgl. Luk. 3:1; 20:22-25; Joh. 11:48; 19:10, 11, 15; 1Tim. 6:13).

De conclusie waartoe Daniël ons bracht, blijkt dus door het Nieuwe Testament bevestigd te worden. Het Oude Testament eindigt met Israël onder de macht van Perzië en het kondigt het Griekse rijk aan. Het Nieuwe Testament begint direct met ons Israël voor te stellen onder de macht van de Romeinen. Al staat er dus nergens met zoveel woorden, dat het vierde rijk het Romeinse rijk is, uit het geheel van de Schrift blijkt dat toch zonneklaar.

Het zij nog eens herhaald dat niet de geschiedenis de verklaring geeft van de profetische voorzeggingen. De Schrift zelf geeft die. De geschiedenis bevestigt de juistheid van de bijbelse uitleg en geeft nadere bijzonderheden. Zo weten we uit de geschiedenis, dat de vervanging van het Griekse

rijk door het Romeinse niet een zaak van een enkele veldslag of een beperkt aantal veldslagen is geweest, zoals wel het geval was bij de overgang van het eerste naar het tweede en van het tweede naar het derde rijk. Nee, het Romeinse rijk heeft zijn macht geleidelijk aan uitgebreid en de delen van het Griekse rijk bij stukjes en beetjes opgeslokt. En zo is Palestina eerst in 63 v. Chr. door Pompejus veroverd - nadat het diverse contacten met Rome had gehad - en aan het Romeinse rijk toegevoegd. Maar de verklaring zelf dat het vierde rijk het Romeinse rijk voorstelt wordt ons door de Schrift gegeven en niet door de historie.

Hard als ijzer: We hebben gezien dat er een vermindering in kwaliteit valt op te merken wat de vier delen van het beeld betreft. Van goud komen we via zilver en koper terecht bij ijzer en zelfs bij leem. Van de vier rijken straalt het Babylonische het meest de majesteit van Gods gezag af, het Romeinse rijk doet dat het minste.

Als militaire macht overtreft het Romeinse rijk echter de vorige drie. Het ijzer is van mindere kwaliteit dan het koper, het zilver of het goud, maar het is veel harder. Hoe komt dit treffend uit bij het Romeinse rijk. Hard als ijzer was het en meedogenloos. Alles wat zich tegen de macht van Rome verzette werd onder de voet gelopen. Concurrentie werd niet geduld. Bekend is de strijd tussen Rome en de rijke Fenicische handelsstad Karthago op de noordkust van Afrika. In een drietal bloedige oorlogen werd Karthago ten onder gebracht. Typerend is het optreden van de Romeinse senator Cato die bij elke senaatszitting - over welk onderwerp het ook ging - opmerkte 'en voorts ben ik van mening, dat Karthago verwoest moet worden'.

2:41, 42

En dat gij de voeten en de tenen gezien hebt deels van pottbakkersleem en deels van ijzer, betekent, dat dit een verdeeld koninkrijk wezen zal: wel zal het iets van de hardheid van het ijzer aan zich hebben, juist zoals gij gezien hebt, ijzer gemengd met kleiachtig leem, en de tenen der voeten deels van ijzer en deels van leem; ten dele zal dat koninkrijk hard zijn, en ten dele zal het broos zijn.

Reeds eerder is erop gewezen dat met de voeten en tenen niet een vijfde, totaal ander, rijk wordt aangegeven. Dit zou wel het geval zijn geweest als de voeten en tenen enkel van leem geweest waren. Het ijzer loopt echter van de benen door in de voeten. Het gaat dus om hetzelfde rijk, maar wel in een andere samenstelling want er is sprake van ijzer vermengd met leem. De conclusie kan niet anders zijn dan dat het Romeinse rijk in zijn laatste vorm een tweeledig karakter krijgt. Daarbij is er niet alleen sprake van degradatie van het gezag zoals God dat in de hand van Nebukadnezar legde, maar ook van gebrek in onderlinge samenhang. De vraag of deze fase van het Romeinse rijk tot het verleden behoort of nog moet ingaan, behandelen we bij vers 44.

Voeten en tenen: De voeten worden apart vermeld (vs. 33,42) en in de uitleg noemt Daniël de tenen ook nog erbij. Dit is niet zonder zin. Daarmee wordt aangegeven dat het Romeinse rijk in zijn eindfase een samenstel van tien rijken zal zijn.

Als we geen andere beschrijving van de vier wereldrijken zouden bezitten dan deze hier in Daniël 2, zou men dit wat ver gezocht kunnen vinden. Toch hebben we nu al genoeg grond voor deze gevolgtrekking. Immers, de armen van het beeld worden vermeld en die wijzen heen naar de tweevoudigheid van het Medisch-Perzische rijk. Daarbij wordt echter noch in de beschrijving noch in de uitleg de aandacht op de handen of de vingers gevestigd.

Zo worden ook de benen vermeld en daarin zien we de voorstelling van het West- en het Oost Romeinse rijk. Maar hier worden de voeten en de tenen wel genoemd. Zou die vermelding dan geen specifieke betekenis hebben? Dat is niet aannemelijk.

Bovendien hebben we, zoals is opgemerkt in Dan. 7, eveneens een beschrijving van de vier rijken, die door het beeld worden voorgesteld en daar wordt bij het vierde rijk 'terdege gesproken over tien koningen: 'En de tien horens - uit dat koninkrijk zullen tien koningen opstaan' (Dan. 7:24).

IJzer en leem: IJzer en leem zijn twee stoffen die zich niet vermengen. Ieder behoudt dus zijn eigen kenmerken. Dit brengt mee dat het koninkrijk enerzijds hard is: er is militaire kracht, er wordt verbrijzeld (zie vs. 40); anderzijds is het rijk broos. Er is geen samenhang. Leem is een bestanddeel dat korrelig is; het vormt zelf geen compacte massa en vermag met een andere stof geen compact geheel te vormen.

Dat gij gezien hebt ijzer vermengd met kleiachtig leem, betekent: zij zullen zich door huwelijksgemeenschap vermengen, maar met elkander geen samenhangend geheel vormen, zoals ijzer zich niet vermengt met leem.

Aan de samenstelling van de voeten en tenen van het beeld wijdt Daniël extra aandacht. De eindfase van het Romeinse rijk is kennelijk erg belangrijk.

De profeet geeft nogmaals aan, dat het ijzer en het leem zich niet met elkaar vermengen. Het vierde rijk is in zijn eindfase dus niet een compacte eenheid. Hij voegt er echter aan toe, dat er wel een verbinding is en duidt die verbinding aan als 'huwelijksgemeenschap'. Blijft natuurlijk de vraag wat er met dit vers bedoeld wordt. Het valt niet te ontkennen dat we hier met een uiterst moeilijk probleem te maken hebben. Er worden dan ook diverse uitleggingen gegeven. Ik noem er hier een aantal voorzien van een kort commentaar, waarbij ik me beperk tot die uitleggingen waarin onder het vierde rijk het Romeinse Rijk verstaan wordt.

a) Gaussen dan ziet in het ijzer het staatkundig element en in het leem het godsdienstig element in het Romeinse rijk. Hij wijst er terecht op dat de verdeeldheid in het koninkrijk al begint in de voeten en dat er onderscheid is in de twee samenstellende elementen. Deze moet dus onderscheiden worden van de verdeling in tien rijken. En inderdaad zien we de staatkundige en de kerkelijke macht in de loop der tijden zich dooreenstrengelen. Er is een verbinding, die je met een huwelijksgemeenschap kunt aanduiden, maar geen eenheid. Deze verklaring heeft dus wel verschillende pluspunten. De verklaring van Gaussen houdt echter nauw verband met zijn uitleg van de tien tenen van het beeld. Hij verstaat daaronder de komst van 'tien Gothische koningen in het rijk, die dagtekent van het jaar 400' (p.88). En die uitleg is in het licht van o.a. Openb. 17 niet te handhaven.

Bovendien is de invloed van het kerkelijk of godsdienstig element in de tien koninkrijken die hij opsomt niet gelijk geweest en in de loop der eeuwen soms totaal veranderd onder invloed van de hervorming.

b) Uriah Smith ziet in het leem de weelde en de ontaarding die in het Romeinse rijk begonnen op te treden (blz. 53). Het gaat echter niet om morele afwijkingen in het leven van mensen, maar om beginselen die het rijk beheersen.

c) J. N. Darby ziet in het ijzer de kracht die typerend was voor het Romeinse systeem en in het leem de elementen die eigen waren aan de 'barbaren' (C.W. V, p.127). W. Kelly (p.49) volgt hem daarin, maar geeft een bredere uiteenzetting en wel als volgt: 'Ik geloof, dat de Geest van God in het gebruik van het symbool 'klei' verwijst naar een element, dat niet origineel Romeins is dat de kracht van ijzer bezat, maar naar de barbarenhorden, die een latere periode binnenvielen en de Romeinse kracht verzwakten en geleidelijk aparte koninkrijken vormden. Ik kan dit echter alleen als mijn eigen beoordeling stellen, gefundeerd op het algemene gebruik van taal en ideeën van de Schrift. We hebben iets wat niet eigenlijk en origineel Romeins is, maar dat van elders erin gebracht is; en het is de vermenging van deze beide elementen die de zwakheid veroorzaakt die uiteindelijk leidt tot verdeeldheid. Deze horden van de barbaren, die binnendrongen, beleden geen overwinnaars, maar gasten van Rome te zijn en vestigden zich tenslotte binnen zijn grenzen. Dit leidde daarop tot de verdeling van het rijk in een aantal gescheiden onafhankelijke koninkrijken toen de macht en de trots van Rome waren gebroken'. Bij deze uitleg moeten we ervan uitgaan dat de elementen ijzer en leem het Romeinse rijk kenmerkten in het verleden, maar dat ze ook in de toekomst een rol spelen, want de steen slaat het rijk aan de voeten van ijzer en leem. Die gedachte wordt ook door Darby en Kelly verdedigd. Anderzijds vertoont deze uitleg een lacune. Er wordt namelijk niet nader aangegeven wat nu precies het element is dat de barbaren bij hun inval in Rome inbrachten. Was het hun stamverband of hun 'nationaal' gevoel, was het hun vrijheidszin, die geen autoriteit boven zich dulde? We moeten namelijk niet de uiterlijke verdeeldheid van het rijk in de eerste plaats verklaren, maar de innerlijke. *Het gaat om de betekenis van de 'klei'.*

Gaan we nog eens terug naar de stoffen waaruit de eerste vier rijken zijn samengesteld. We hebben gezien dat goud aanduidt het ongerepte gezag zoals Nebukadnezar dat uit de hand van God ontving. Goud is het edelste van de vier metalen en spreekt van majesteit. Bij de volgende rijken neemt de waarde van het metaal af. Hoe verder van de 'bron', hoe meer afgang. Tenslotte is er het ijzer. Het

edele is weg. Van een onbetwist gezag omdat God het verleend had, is geen sprake meer. Het gezag werd in mindere of meerdere mate gebonden aan de wil van het volk. Maar daar staat iets anders tegenover: het naar voren treden van hardheid, onverbrekelijkheid in uitoefening van militaire macht. Het Romeinse militaire systeem, de macht van de staat, was er. Dit karakter had het Romeinse rijk van ouds. Nu komt er een vijfde element bij en dat is geen metaal, het is een totaal vreemd element in de reeks van vier metalen: klei. Dat is als symbool een puur menselijk element. Daarbij treedt het individualisme, het eigen belang, de persoonlijke vrijheid, medezeggenschap e.d. naar voren. En zeer zeker zijn deze elementen bij de Germaanse en Gothische volken kenmerkend geweest.

Het belang van de staat wordt ingeperkt of zelfs opgeofferd ten gunste van het eigen belang. Het is dan ook helemaal niet vreemd om hier te denken aan het democratisch beginsel dat onverenigbaar is met een autoritaire staatsmacht, die met militaire kracht wil optreden. Door gemeenschappelijke belangen gedreven gaan deze twee beginselen samen. Ze zijn wel gedwongen een ‘verbond’ te sluiten, een ‘huwelijk’ aan te gaan, maar ze kunnen nooit een geheel systeem vormen.

Het beginsel dat berust op gezag dat van boven af verleend wordt en het beginsel dat berust op gezag dat van de mens afkomstig is kan nooit een hechte eenheid geven.

Naast de innerlijke verdeeldheid die veroorzaakt wordt door twee principes die het rijk beheersen, die niet echt kunnen samengaan, is er de uiterlijke verdeeldheid in tien rijken. Deze twee staan waarschijnlijk niet los van elkaar maar mogen toch niet vereenzelvigd worden. We moeten ons namelijk niet voorstellen dat een gedeelte van de tenen uit ijzer bestaat en een gedeelte uit leem en dat ze daarom niet een samenhangend geheel vormen. De vermelding van de tien tenen geeft immers al duidelijk een zekere gescheidenheid aan, die echter een gezamenlijk optreden niet in de weg hoeft te staan (denk aan de beide armen die het Medisch-Perzische rijk voorstellen dat als een eenheid optrad).

Meer zegt nog dat de voeten ook al uit ijzer en leem bestaan. Vóór de fase, die door de tien tenen wordt aangeduid is er dus al sprake van twee niet verenigbare beginselen. Welnu, elk van de tenen is deels van ijzer en deels van leem. Het menselijk, individualistische element kan ook de tien naties gescheiden doen staan, maar dat wordt in vers 43 niet gezegd. Het is een conclusie die we kunnen trekken, maar meer ook niet.

Zij: Met ‘zij’ wordt dus bedoeld op het ijzer en het leem. Die twee vormen geen samenhangend geheel.

En wat met ‘ijzer’ en ‘leem’ wordt voorgesteld vormt dat dus ook niet.

Huwelijksgemeenschap: Zij die de verdeeldheid in het rijk zich alleen of hoofdzakelijk zien uiten in een verdeling in tien rijken zijn geneigd het woord ‘huwelijksgemeenschap’ letterlijk op te vatten. Zij denken dan aan de verbindingen in het verleden tussen de diverse koningshuizen. Inderdaad waren die door huwelijksrelaties met elkaar verbonden. Maar zoals betoogd slaat het woord huwelijksgemeenschap terug op de verbinding tussen de begrippen ijzer en leem en wat die voorstellen. Welnu, wat er ook door voorgesteld wordt, zeker niet de verdeling in tien rijken. We vatten dan ook het woord ‘huwelijksgemeenschap’ figuurlijk op in die zin, dat er tussen de beginselen door ijzer en leem voorgesteld geen eenheid is te smeden en dat brengt mee dat het rijk in zijn laatste fase’ niet een echt geheel vormt zoals de vier rijken in het verleden wel deden.

2:44, 45

Maar in de dagen van die koningen zal de God des hemels een koninkrijk oprichten, dat in eeuwigheid niet zal te gronde gaan, en waarvan de heerschappij op geen ander Volk meer zal overgaan; het zal al die koninkrijken verbrijzelen en daaraan een einde maken, maar zelf zal het bestaan in eeuwigheid, juist zoals gij gezien hebt, dat zonder toedoen van mensenhanden een steen van de berg losraakte en het ijzer, het koper, het leem, het zilver en het goud verbrijzelde. De grote God heeft de koning bekend gemaakt wat na dezen zal geschieden; de droom is waarachtig en zijn uitlegging betrouwbaar.

Nu komt Daniël bij het hoogtepunt van de uitleg. Zoals de droom al aangaf vindt er door middel van de steen een omwenteling in de gebeurtenissen plaats die niet met de overgang van het Babylo-

nische op het Medisch-Perzische rijk of met die van dit laatste rijk op het Romeinse rijk te vergelijken valt.

De rijken die Babylon opvolgden overwonnen elk hun voorganger, maar namen de elementen ervan in zich op. Er is een voortzetting van wat er was. Vandaar ook dat er sprake is van één beeld.

Maar zo is het niet met het vijfde rijk. Dat rijk is totaal andersoortig. Het behoort niet tot het beeld en neemt niets ervan in zich op. De steen vernietigt het beeld volkomen en groeit dan uit tot een berg.

Er is nog een groot verschil. De koninkrijken door het beeld voorgesteld vergaan, maar het koninkrijk dat door de steen wordt voorgesteld blijft tot in eeuwigheid. In het algemeen kunnen we stellen dat daarmee geduid wordt op het rijk dat God opricht. In afzonderlijke punten gaan we na hoe en wanneer dit zal geschieden.

In de dagen van die koningen: We vinden hier een tijdbepaling waarop we uitvoerig zullen moeten ingaan.

Voor het ogenblik beperken we ons echter tot de vraag wie met ‘de koningen’ of ‘die koninkrijken’ bedoeld zijn.

Sommigen menen dat het om de vier koninkrijken gaat. Met andere woorden: in de tijd van het beeld zal God een koninkrijk oprichten, waarbij dan bedacht moet worden dat die tijd pas aanbreekt als het beeld compleet ‘in de tijd’ verschenen is. Het zou dan een vrij algemene tijdsaanduiding zijn.

Een andere opvatting is dat met ‘de koningen’ ‘of koninkrijken’ bedoeld wordt op de eindstand van het Romeinse rijk en wel op de toestand die door de tenen wordt voorgesteld. De aanduiding is dan directer en doelt op de eindtijd (zie o.a. Aalders p.72). Deze uitleg vindt steun in Dan. 7:23-25 en Openb. 17:12-14.

Wat na dezen zal geschieden: De droom van Nebukadnezar is bedoeld om hem bekend te maken wat er in de toekomst gebeuren zou. Het is dus een profetie. De vraag waar alles om draait is nu in hoeverre deze profetie in onze tijd in vervulling is gegaan. Dat er al een gedeeltelijke vervulling heeft plaatsgevonden is duidelijk: het Babylonische rijk is gekomen en verdwenen, het Medisch-Perzische eveneens, enz. We hebben er echter al eerder op gewezen dat de enige gebeurtenis in de droom is: het losraken van de steen en het verbrijzelen van het beeld. Ook hebben we gezien dat vers 28 niet spreekt over de toekomst in het algemeen, maar over ‘in het laatste der dagen’.

De kernvraag is dus of deze gebeurtenis al heeft plaats gevonden of eventueel al in gang gezet is. We kunnen deze vraag in een aantal vragen uiteen laten vallen en wel als volgt.

a. *Is het beeld al compleet?*

Nebukadnezar zag het beeld niet ‘groeien’ hebben we gezegd, hij zag het compleet. Voor hem was dat nog ‘toekomstmuziek’. Als wij nu terugzien in de historie, is het voor ons dan al ‘verleden tijd’? Anders gezegd: zijn de tenen van het beeld al verschenen?

b. *Is de steen al losgeraakt?*

Uiteraard wordt het antwoord op deze vraag mee beheerst door de vraag wat of wie we onder de steen te verstaan hebben.

c. *Is het beeld al totaal vernietigd zodat er ‘geen spoor meer van te vinden’ is?*

Toen het Medisch-Perzische rijk het Babylonische ten onder bracht werd dit laatste niet totaal vernietigd. Elk volgend rijk nam personen en elementen van het voorgaande rijk in zich op. De steen vernietigde het beeld echter compleet.

d. *Is de steen al tot een grote berg geworden die de hele aarde vervult?*

Dat is namelijk de laatste gebeurtenis die plaats vindt!

Elk van deze vragen zullen we nauwkeurig onder ogen zien, en dan komt er heel wat bij kijken.

Is het beeld al compleet? Er zijn uitleggers die deze kwestie maar heel eenvoudig vinden. ‘Het vierde rijk’, zo zeggen ze, ‘bestaat toch al lang niet meer’. In 476 is het hier in het Westen door de Germaanse volken onder de voet gelopen en in het Oosten sudderde het nog wat door tot 1453, maar toen was het er ook daarmee gedaan. De hele droom moet dus al in vervulling zijn gegaan. De kwestie wat je onder de tenen moet verstaan doet er dan minder toe. Het beeld moet al lang compleet geweest zijn.

Onder de steen verstaat men dan meestal het christendom onder invloed waarvan het Romeinse rijk vernietigd zou zijn.

Dit lijkt in zijn algemeenheid een redelijke benadering van het vraagstuk, maar deze uitleggers komen met de handen in het haar te zitten als hen gevraagd wordt een concreet antwoord te geven op elk van de hiervóór genoemde vragen. Daarbij loopt hun uitleg, zoals we zullen zien, vooral stuk op de vierde vraag.

Deze verklaring baseert zich op het geschiedkundige feit, dat het Romeinse rijk niet meer bestaat. Dat *feit* is voor deze verklaarders doorslaggevend. Men vraagt zich echter niet af of de vernietiging van het Romeinse rijk in het verleden wel de definitieve ondergang geweest is, zoals die in Dan. 2 vermeld wordt. Bovendien houdt men betreffende het Romeinse rijk geen rekening met andere Schriftgegevens, die duiden op een onderbreking in het bestaan ervan.

Een andere verklaring is die van Gaussen. Hij zegt dat de tien tenen in het verleden al verschenen zijn. In die zin is volgens hem het beeld compleet. Onder de tenen verstaat hij dan in eerste instantie de tien Germaanse rijken, die in het Westen daarvoor in de plaats zijn gekomen. Volgens hem kun je altijd, de eeuwen door, tien rijken in Europa aantreffen. We kunnen het dus ook zo stellen, dat Gaussen de tenen ‘laat doorlopen’ tot aan de eindtijd. Daarbij wijst hij op het Romeinse karakter dat deze rijken hebben behouden in zeden, rechtspraak, cultuur, enz.

Tegen het laatste is natuurlijk niets in te brengen, maar tegen het andere zoveel te meer. Ten eerste zijn er nooit tien Germaanse staten tegelijk ontstaan. Integendeel, de eerste die ontstond werd gevestigd in ca. 406, dus als inkruispel in het Romeinse rijk, en de laatste staat, die van de Longobarden, ontstond in 568.

In de tweede plaats hebben deze tien staten nooit tegelijk naast elkaar bestaan. Vervolgens zijn er meer dan tien rijkjes geweest. Gaussen gaat dus aan het schrappen om tot tien te komen. En helemaal spaak loopt het met het tellen van tien rijken in de loop van de daarop volgende eeuwen. Dit wordt willekeur tot en met. Terwijl er dan bovendien totaal andere rijken voor de eerst tien in de plaats komen.

De opvatting van Gaussen over de tien tenen, die zouden voorstellen: (a) de tien barbarenrijken in het verleden en (b) tien Europese rijken in de loop der eeuwen is dan ook onhoudbaar, hoeveel moeite hij zich ook geeft om zijn idee aannemelijk te maken.

Interessant is dat hij van zijn argumenten zegt:

...doch deze zijn genoegzaam tot weerlegging van sommige onlangs in Ierland uitgekomen geschriften, waarin men duisterheid tracht te verspreiden over de enige ware uitlegging van deze gewijde zinbeelden (p.198).

Hij doelt hier op de werken van Darby. Voor hen, die de Collected Writings van deze schriftuitlegger bezitten, verwijs ik naar nummer 11 uit die reeks, waar Darby het hele systeem van Gaussen de revue laat passeren, voorzien van een uitgebreid en afwijzend commentaar. Voor ik de uitleg bespreek die Darby van dit gedeelte geeft wil ik eerst nog wijzen op de verklaring van G.Ch. Aalders.

Ten eerste beschouwt Aalders de voeten niet als een echte voortzetting van het Romeinse rijk. Hij zegt dit (p.68):

Maar het is toch wel duidelijk, dat van vijf onderscheidene perioden in de wereldgeschiedenis gehandeld wordt, waarvan de eerste vier zijn die van de Babylonische, Medo-Perzische, Macedonisch-Griekse en Romeinse wereldrijken, terwijl de vijfde gekarakteriseerd wordt als die van een ‘verdeeld koninkrijk’ ijzer vermengd met leem.

Tegen het woord ‘perioden’ zou nog niet zoveel bezwaar bestaan, maar dan willen we de vijfde periode liever een onderdeel, een laatste fase van de vierde periode noemen.

In het vervolg beschouwt Aalders de tijd van de voeten echter kennelijk als een zelfstandige periode. Hij schrijft namelijk: ‘Intussen, er is grond voor de vraag: zou het de bedoeling van het droomgezicht zijn, dat in de vijfde periode aan één enkel rijk moet worden gedacht?’. Deze vraag beantwoordt hij later positief en wel zo:

Maar daarmee is dan ook gegeven dat de vijfde, de laatste periode, die van ijzer en leem, zich niet kan kenmerken door de vorming van één enkel oppermachtig rijk, en we hier dus veeleer te denken hebben aan de herhaalde pogingen om zulk een rijk te vormen maar die steeds weer door gebrek aan voldoende eenheid en kracht te kort schieten.

Aalders baseert zich hierbij enkel op het niet aan elkaar hechten van ijzer en leem. Hij geeft daarmee de gedachte aan één rijk op en snijdt het verband met het Romeinse rijk in feite door.

Nu is het zeker waar, dat er in het verleden allerlei pogingen ondernomen zijn om het Romeinse rijk weer in zijn oude glorie op te richten en dat die alle mislukt zijn. We hoeven maar te denken aan het streven van Karel de Grote, het optreden van Otto de Eerste die zich ‘rooms’, dat is Romeins keizer noemde, de pogingen van Karel de Vijfde, van Napoleon en niet te vergeten die van Hitler in recente tijd. Maar is daarmee alles gezegd? Zullen alle pogingen tot mislukken gedoemd zijn? Hier wreekt zich dat Aalders bij zijn uitleg van Daniël de gegevens van Openb. 17 niet laat meespelen. Trouwens Daniël 7 geeft al voldoende materiaal om zijn uitleg af te wijzen, want daar is per se geen sprake van vijf dieren, maar van vier, en ook van vier perioden. Net zo min als de vier koppen van de panter (Dan. 7:6) een ander rijk dan het Grieks-Macedonische voorstellen, net zo min stellen de tien horens (7:7) een ander rijk dan het Romeinse voor.

Nu heeft Aalders de zwakte van zijn betoog blijkbaar gevoeld, want voorafgaand aan hetgeen we boven aanhaalden schrijft hij: ‘Nu is er zeer zeker het bezwaar, dat van één bepaald rijk, dat dit tijdvak (liggend tussen de ondergang van het Romeinse rijk en het wereldeinde, JGF) vult, geen sprake is’.

Tekenend is nu dat hij dit bezwaar niet direct vanuit zijn eigen visie tracht op te heffen. Nee, hij gaat de oplossing die anderen aandragen bekritisieren en dat getuigt niet van kracht van argumenten. Hij voert namelijk aan: ‘Men heeft dit bezwaar zoeken te ondervangen door te denken aan een laatste wereldrijk dat zich tegen het einde van de wereld vormen zou, bestaande uit de onderscheiden rijken die in de loop der tijden zich hebben ontwikkeld, een geweldige bondsstaat, die men zou kunnen noemen: De Verenigde Staten van de wereld’.

Aalders meent deze uitleg te moeten afwijzen, want hij vervolgt met:

Doch ten eerste staan we daarmee voor de moeilijkheid, dat men in de historie de vorming van zulk een wereldbondsstaat nog niet heeft aanschouwd, en niet met genoegzame grond kan aannemen dat het tot de vorming daarvan komen zal.

Deze woorden tonen hoe men als uitlegger van het profetisch woord hopeloos in de problemen komt te zitten, als men zijn uitleg baseert op wat de geschiedenis in heden en verleden te zien geeft en daarbij bovendien steunt op menselijke overwegingen.

Nu is het jammer dat Aalders in plaats van over een wereldstatenbond niet spreekt over een Europese statenbond. Voor die gedachte zou hij namelijk in onze tijd voldoende grond voor handen hebben.

Als Aalders zijn ogen nu zou kunnen opslaan om te zien wat er in Europa gaande is, zou hij misschien bovenstaande woorden inslikken.

De tweede grond waarop hij een mogelijk herstel van het Romeinse wereldrijk als statenbond afwijst, is nog merkwaardiger (p.69,70):

En ten tweede zou dat dan toch ook een rijk zijn, dat gedurende een belangrijk gedeelte van de periode na de ondergang van het Romeinse rijk niet bestaat.

Als Aalders dus het idee van vijf perioden opgegeven had, had zijn bezwaar geluid, dat het Romeinse rijk gedurende een bepaalde periode niet bestaat. Maar dat bezwaar wordt - zoals we nader zullen beschouwen - volledig opgeheven door wat we in Openb. 13:3 en vooral in Openb. 17:8 lezen.

Sterker gezegd: de geschiedenis van het Romeinse rijk móet juist een hiaat, een periode van niet-bestaan, bevatten. Men kan moeilijk een duidelijker voorbeeld aanvoeren dat toont dat men de mist ingaat met zijn verklaring als men de regel van Schrift met Schrift te verklaren verwaarloost. Dit moet ons een waarschuwing zijn!!

Helaas, Aalders laat het idee van vier wereldrijken die de hele periode van de tijden van de volken omspannen los. Zijn uitleg van Dan. 7 onderstreept dat nog eens.

Het getal tien neemt hij zinnebeeldig en hij laat de hoorns zeer vaag verschillende heerschappijen aanduiden, en wel met deze woorden (p.148):

Na het Romeinse rijk komt er niet meer één machtig, overheersend rijk, dat heel de cultuurwereld omspant en aan zich onderworpen houdt, maar een veelheid van rijken, die elk voor zich over een deel van de cultuurwereld heerschappij hebben en, ondanks een schommeling en verschuiving, elkander wel zo ongeveer in evenwicht hebben.

We hebben nu een drietal verklaringen de revue laten passeren, die elk voor zich het probleem trachten op te lossen waarvoor het statenbeeld *elke* uitlegger plaatst.

Dat wil zeggen elke uitlegger, die onder het vierde rijk het Romeinse rijk verstaat en onder de steen een rijk dat met Christus of het christendom te maken heeft.

Uitleggingen waarbij men:

- onder het gouden hoofd Assyrië verstaat,
- het hele beeld ziet als een voorstelling van het Babylonische rijk,
- het Medisch-Perzische rijk in twee opeenvolgende rijken splitst,
- het Griekse rijk splitst in dat van Alexander en dat van de Diadochen

(en daar zijn onderling weer diverse variaties mogelijk) hebben met het bedoelde toekomstprobleem geen moeite. Men verstaat dan onder de steen (afgezien van de volgorde) het Perzische, Griekse of Romeinse rijk.

En de verwoesting van het beeld zou dan al vóór het begin van onze jaartelling hebben plaatsgevonden. Maar dit soort verklaringen verdient niet om serieus genomen te worden.

Samengevat komen de drie uitleggingen waaraan we hierboven wel aandacht besteed hebben, hierop neer:

- a. De gehele droom van Daniël is in het verleden vervuld. We leven nu in de tijd dat de steen (het christendom) tot een grote berg uitgroeit.
- b. De droom is nog niet geheel vervuld, maar wel zijn de tenen al verschenen. De periode die door de tenen wordt voorgesteld, loopt vanaf de tijd dat de tien barbarenrijken werden gevormd. En deze blijven bestaan tot de eindtijd, wanneer het Godsrijk wordt opgericht.
- c. De droom is nog niet geheel vervuld. We leven in de vijfde regeringsperiode van ijzer en leem, die voortduurt tot op de verschijning van Jezus Christus. Het getal tien moet zinnebeeldig genomen worden en ziet niet per se op tien rijken, die in die bepaalde periode bestaan.

We zullen dan nu stilstaan bij de uitleg die Darby en anderen met hem geven. Hun opvatting luidt:

1. dat er van *vier* rijken sprake is en niet van *vijf*;
 2. dat er in het verleden nooit tien rijken zijn geweest die tegelijk bestaan hebben als verlengstuk van het oude Romeinse rijk;
 3. dat er in de toekomst een statenbond van tien rijken moet ontstaan, want volgens Dan. 2:34, 42, 44 wordt het beeld aan de voeten geslagen en totaal vernietigd.
- Voorts is in Dan. 7:24 sprake van 10 hoorns die tien koningen voorstellen onder wie één de eerste plaats zal innemen. Deze hoorns 'staan uit dat koninkrijk op' (7:24); ze behoren dus tot het konink-

rijk, maar zijn er niet in de begintijd, maar in de eindtijd van het vierde rijk. Vervolgens geeft Openb. 17:12 aan dat er tien koningen ‘die nog geen koninkrijk ontvangen hebben’ een uur gezag met het beest zullen krijgen, en dan tenslotte al hun macht in de handen van het beest leggen;

4. dat er met de val van het Romeinse rijk een hiaat in het bestaan van dat rijk gekomen is. Dit is echter in overeenstemming met Openb. 13:3 waar sprake is van een dodelijke wond aan een van de koppen (regeringsvormen) van het rijk. Nog duidelijker is dit hiaat te vinden in Openb. 17:8 waar het beest als volgt getypeerd wordt:

‘Het beest dat gij gezien hebt was en is *niet* en het zal uit de afgrond *opstijgen*’.

Deze uitleg laat Dan. 2 tot zijn recht komen, verklaart Schrift met Schrift en wordt bevestigd door de vervulling waarvan we het begin in onze tijd mee maken.

De vraag of het statenbeeld al compleet is, wordt door deze uitleggers - en ik sluit me daar graag bij aan - beslist ontkennend beantwoord. De periode van de tien tenen moet nog aanvangen.

Is de steen al losgeraakt? De tweede vraag die nauw met de vorige in verband staat, vraagt nu onze aandacht.

Aan uitleggingen die onder de steen Kores, Alexander de Grote e.d. verstaan gaan we ook nu voorbij. We beperken ons weer tot opvattingen die onder de steen Jezus Christus en/of het christendom verstaan.

Dat een steen als symbool gebruikt wordt voor Jezus Christus kan niet betwist worden. In Ps. 118:22 lezen we immers de bekende woorden: De steen die de bouwlieden versmaad hebben is tot een hoeksteen geworden (vgl. Matth. 21:42; Mark. 12:10; Luk. 20:17; Hand. 4: 11; 1Petr. 1:4,6,7; Jes. 28:16 en Ef. 2: 20).

Hier wordt aan onze Heer gedacht als Degene op Wie de Gemeente gebouwd wordt. Maar van *bouwsteen* gaat het beeld over op *rotssteen* (de bouwsteen is trouwens ook natuursteen!) waarover Israël struikelt. We zien dat in Jes. 8:14 en ook in de brief van Petrus (1Petr. 2:7, vgl. ook Rom. 9:33).

We komen daarmee al in de richting van de betekenis van de steen in Dan. 2. Heel duidelijk in die richting wijst echter Matth. 21:44 en Luk. 20:18. Er is in dat vers niet slechts sprake van dat iemand over deze steen valt, maar ook dat *deze steen* op iemand valt en hem *verplettert*. We kunnen dus veilig concluderen, dat de steen ziet op Christus en zijn rijk. Maar dan ligt er nog de vraag of de steen al losgeraakt is en het beeld geslagen heeft. Hier staan twee meningen tegenover elkaar. Er zijn er namelijk die dit gebeuren laten slaan op de eerste komst van Christus, op zijn geboorte en wat daarop is gevolgd. Met de komst van Christus is het hemels koninkrijk tot leven gekomen, dat een eind maakt aan de rijken van de volken.

Onder het slaan van het beeld en het vernietigen ervan verstaat men de invloed die het christendom op het Romeinse rijk heeft uitgeoefend.

Deze uitleg kan echter geen stand houden in het licht van de volgende argumenten:

1. Bij de eerste komst van Jezus Christus is het koninkrijk niet opgericht. De bede ‘Uw koninkrijk kome, uw wil geschiede zoals in de hemel, zo ook op aarde’ is toen niet in vervulling gegaan. De discipelen meenden wel, dat het koninkrijk Gods *terstond* openbaar zou worden (Luk. 19), maar de Heer vertelde hun, dat Hij weg zou gaan naar een ver land om een koninkrijk te ontvangen en *dat Hij daarna zou terugkeren* (vs. 12).

2. Het feit, dat het christendom het heidendom in het Romeinse rijk verdrong en zelfs staatsgodsdienst werd, kan onmogelijk beschouwd worden als de vernietiging van het beeld. Het Romeinse rijk bleef bestaan en kende nog tijden van bloei. De Schrift spreekt echter over *vernietiging*, en wel zo dat er ‘geen spoor meer van te vinden is’.

Zeer juist merkt Kelly op dat het gaat om een actie van oordeel en niet van genade. Het is niet een zaaier die zaad zaait om leven voort te brengen, evenmin gaat het om zuurdeeg dat binnen bepaalde grenzen doordringt. De slag van de Heer valt vernietigend op het beeld en verpulvert het compleet. Het is duidelijk, dat de eerste komst van Christus hier niet ter zake is (Kelly, p.52).

Het losraken van de steen moet dus zien op een gebeurtenis in de toekomst. De eerder genoemde Gaussen plaatst dit gebeuren terecht in de eindtijd. Maar vreemd genoeg verstaat hij onder 'de berg' de Kerk Gods en onder de steen 'enig zwak gedeelte' van die Kerk, dat in de toekomst de kolos vernietigen zal.

En de botsing tussen beeld en steen laat Gaussen niet van de steen uitgaan, maar nota bene van het beeld. Hij zegt namelijk (p.98,99):

Nimmer zullen de ware christenen tegen de bestaande machten opstaan; altijd zullen zij 'den keizer geven wat des keizers is', evenals 'aan God wat Godes is'; maar indien eenig menschen-kind ongelukkig genoeg mogt zijn zich tegen de kerk van Jezus Christus te verzetten, zal het vroeg of laat zelf daartegen stooten; en indien het de kerk wil omverwerpen zal het zelf vernietigd worden; het is even alsof iemand, in een vlaag van woede, met het hoofd tegen de muur wilde lopen om dien omver te werpen; veeleer zal het die muur zijn; welke hem het hoofd verbrijzelen zal, en die dwaasheid zal hij aan niemand dan aan zich zelve te wijten hebben. Zoo zal in de jongste dag de kerk hare tegenstanders vernietigen; - zij zal 'door het bloed van Jezus' overwinnen, staat er geschreven: 'zij zal door de lijdzaamheid en het geloof der heiligen overwinnen'.

De Schrift zegt echter duidelijk dat de steen komt aanrollen en het beeld slaat. Opnieuw zien we hoe een niet consequent vasthouden aan de regel van 'Schrift met Schrift verklaren' tot de meest vreemdsoortige verklaringen leidt.

Vervolgens zal - nog steeds volgens Gaussen - die Kerk groeien en nog later zal ze de aarde vervullen in het koninkrijk van Gods Zoon.

Deze uitleg is kenmerkend, omdat in de gedachtengang van Gaussen, onbewust waarschijnlijk, de Kerk zo'n zwaar accent krijgt. Met het begrip 'steen' duidt de Schrift echter nooit de Kerk, maar de Heer Jezus aan (Luk. 20:17, 18). De enige uitleg die beantwoordt aan wat hier staat is, dat Christus Jezus bij zijn wederkomst het Romeinse rijk in zijn laatste tienvoudige vormen zal slaan, en daarmee aan de heerschappij die vanaf Nebukadnezar in de handen van de volken is gelegd, een einde zal maken.

Is het beeld al vernietigd? In feite is deze vraag al beantwoord. Hoe merkwaardig de geschiedenis van het Romeinse rijk ook mag geweest zijn, toch kan niets in het verleden gelden als vervulling van het slaan van het beeld.

Het Romeinse rijk is te niet gegaan, inderdaad - maar niet door een totaal ander soort type kracht, waarvan de steen spreekt, en niet toen het in de vorm verkeerde die door de tien tenen wordt voorgesteld. Integendeel, het is te niet gegaan door de aanvallen van de Germanen die op de puinhopen van het Romeinse rijk hun Germaanse rijken hebben gesticht.

Is de steen al tot een grote berg geworden? Ook deze vraag is al ontkennend beantwoord. Wel is het goed daarnaast er nog op te wijzen dat de steen pas tot een grote berg wordt *nadat* hij het beeld geslagen en vernietigd heeft.

Van vermenging van steen en beeld is in de droom totaal geen sprake. Anderzijds moeten we beseffen dat de steen de plaats van het beeld inneemt. Het is terdege een rijk hier op aarde op de plaats waar het Babylonische, Medisch-Perzische, Griekse en Romeinse rijk geheerst heeft. Het is het rijk dat opgericht zal worden als de Messias de heerschappij van David zal uitoefenen en over het huis van Jakob koning zal zijn tot in eeuwigheid (Luk. 1:32, 22).

Dikwijls voert men Joh. 18:36 aan om te bewijzen, dat het koninkrijk van Jezus Christus niet een daadwerkelijk koninkrijk hier op aarde zal zijn. Men beschouwt het uitsluitend als een geestelijke regeringssfeer en meent dat Christus zijn heerschappij nu al uitoefent. Onder de grote berg waartoe de steen uitgroeit verstaat men dat het rijk Gods zoals zich dat manifesteren zal op de nieuwe aarde nadat deze oude aarde door het oordeel is weggevaagd. De conclusie die men aan Joh. 18:36 verbindt is echter onjuist. Het is ermee als met de bekende uitspraak 'Zij zijn niet van de wereld, zoals Ik niet van de wereld ben' (Joh. 17:16).

Christus was niet van de wereld, maar Hij bevond zich wel degelijk in de wereld. Zo is zijn koninkrijk niet van de wereld, het is anders van oorsprong en karakter dan de koninkrijken van de groten

der aarde, anders dan de koninkrijken die door het beeld worden voorgesteld, maar het is wel degelijk een koninkrijk in deze wereld, in deze kosmos. God zal laten zien, dat er hier op aarde wel een absolute macht kan worden uitgeoefend, zonder dat van die macht misbruik wordt gemaakt om zichzelf te verheerlijken. God zal laten zien, dat er geregeerd kan worden zonder dat het onrecht welig tiert. De enige regeerder waaronder dat kan is de volmaakte Mens Jezus Christus, de Heilige, de Zoon van God (Luk. 1:35).

Deze verachte Mens, die men slechts een kruis waardig keurde zal op de aarde waar dat kruis gestaan heeft zijn rijk oprichten en God zal Hem eren en Hem alle eer doen toebrengen. Zoals Jozef verhoogd en geëerd werd in het land waar hij eerst vernederd werd, zo zal Christus regeren op deze aarde waar Hij eerst te schande werd gemaakt.

In dit hoofdstuk vinden we niet een rechtstreekse heenwijzing naar Jezus Christus. Hij wordt symbolisch aangeduid door de steen en zijn rijk door de berg. In hoofdstuk 7 wordt Christus echter wel direct voorgesteld en wel als de Mensenzoon.

Berg: Een berg spreekt van onwankelbaarheid en vastheid. Er is wat dat betreft een groot contrast tussen de kolos op ijzeren en lemen voeten en de berg waartoe de steen zich ontwikkelt. Tegenover de wankelbaarheid van de rijken van de mens, staat de onwankelbaarheid van het rijk van Jezus Christus.

Daar moet wel aan toegevoegd worden, dat de Schrift ook spreekt van bergen die wankelen, beven, vergaan, e.d. Dat geschiedt dan echter om aan te tonen dat als Gods oordelen over de aarde gaan ook dat wat een toonbeeld van vastheid is zal wankelen. Of er wordt gesproken over bergen in andere landen, die dan' gesteld worden tegenover de berg Gods die niet wankelt.

In dat verband is het belangrijk na te gaan wat kenmerkend was voor de berg Gods of de berg des Heren in het verleden, want de grote berg van Dan. 2 zal door dezelfde dingen gekenmerkt worden. Welnu, de berg des Heren is de berg waarop 'het voorzien zal worden' (Gen. 22:14). God heeft op die berg in een offer voorzien, het offer van zijn eigen Zoon.

Dit was nodig voor zondige mensen om met God te kunnen verkeren, want de berg Gods getuigt ook van majesteit en heiligheid, die gekenmerkt worden door vuur, rook en onweer (Ex. 3; 4:27; 18:5; 24:13). Dat kwam uit op de berg Sinaï. Daarentegen spreekt de berg Sion, die ook de berg van Gods heiligheid is, van genadige regering (Ps. 2:6).

Omdat er in een offer voor de schuld van de mens is voorzien spreekt de berg des Heren ook van gemeenschap en contact (Ps. 24:3; Jes.2:4). En daarnaast van rechtvaardige regering en vrede (Ps. 36:7; Jes. 11:9).

Terloops mag er op gewezen worden dat in het leven van de Heer Jezus vele bergen 'een rol gespeeld hebben'.

Er is de berg waarop zijn smetteloosheid bleek toen de duivel Hem probeerde te verleiden (Matth. 4:8); vervolgens de berg waarop zijn majesteit uitkwam als Leraar, de Jahweh die zijn volk de gedachten Gods meedeelt met betrekking tot het Koninkrijk der hemelen (Matth. 5:1vv.). Dan is er de berg die spreekt van Hem als de Bidder en Voorbidder voor de zijnen (Matth. 14:23) en de berg die van zijn verheerlijking als de Koning spreekt (Matth. 17:1); de berg van de wonderbare spijziging die zijn scheppingsmacht toont (Joh. 6:3) en de berg van zijn hemelvaart, die ons bepaalt bij zijn wederkomst. Deze bergen hebben ons heel wat te zeggen!

We moeten ons bij de verklaring van de vernietiging van het beeld door de steen die tot een grote berg wordt voornamelijk wachten voor twee fouten, te weten:

a. uitgaan van het beeld en vasthouden aan de identiteit van het Romeinse Rijk ook wat 'de tenen van de voeten' betreft. Vervolgens *zien op het verleden*, op de vernietiging van het rijk in de loop van de historie en dan concluderen dat de steen het beeld dus al geslagen heeft, waarbij men de betekenis van de steen vervaagt tot de invloed die het christendom gehad heeft.

b. Uitgaan van de juiste betekenis van de steen als duidend op de wederkomst van Christus. Dan *zien op het heden* en constateren dat het Romeinse Rijk als rijk niet meer bestaat. En daarna concluderen dat de tenen spreken van volkerenmachten in het algemeen, die bij de komst van Christus

vernietigd worden. Daarbij geeft men de identiteit van het Romeinse Rijk in zijn eindfase op en vervaagt men de betekenis ervan door te spreken over onbestemde wereldmachten.

Het statenbeeld vormt evenwel één geheel en stelt vier wereldrijken voor, niet meer en niet minder. Het laatste daarvan is het Romeinse rijk en geen ander. De steen ziet op Christus en zijn wederkomst om zijn koninkrijk op te richten.

De enige juist conclusie is dan ook dat in de eindtijd het Romeinse Rijk hersteld zal worden! De Schrift zelf geeft het hiaat in het bestaan van dat rijk aan en onze tijd laat het begin van het herstel van het Romeinse rijk zien. Deze profetie van het statenbeeld is dus wel uiterst actueel!!

2:46

Toen wierp koning Nebukadnezar zich op zijn aangezicht, en aanbad Daniël; ook beval hij een offer en reukwerk aan hem op te dragen.

Toen Daniël de droom en de uitleg ervan aan Nebukadnezar bekend gemaakt had, was de koning daarvan zo onder de indruk, dat hij Daniël goddelijke eer ging bewijzen.

Er staat niet uitdrukkelijk dat de jonge balling deze eer afwees, maar we mogen aannemen dat hij zich dit niet heeft laten welgevalen. Zijn bescheidenheid (vs. 28, 30) en trouw aan de Heer staan daar garant voor. Anders zou hij lijken op de specht die naar de top van een dennenboom vloog en daar een drietal slagen met zijn snavel op de bast van de boom gaf. Nu zat er onweer in de lucht en op hetzelfde moment dat de specht op de boom hamerde sloeg de bliksem in de boom. De schors werd over de hele lengte van de boom eraf geslagen en de boom zelf werd ontworteld en smakte op de grond. De specht was verschrikt naar een andere boom gevlogen en zat ineengedoken te wachten wat er nog meer gebeuren zou. Toen alles rustig bleef schudde hij zijn veren, keek eens neer op de gevelde boom en zei: 'Wie zou ooit gedacht hebben dat ik zo'n kracht en mijn snavel had?' Voorbeelden dat aan mensen of engelen goddelijk eer gebracht werd, die duidelijk afgewezen werd, treffen we aan in Hand. 10:25, 26; 14:11-15; Openb. 19:10-22:8.

Het omgekeerde is het geval in Hand. 12:22, 23; Dan. 6:2; 2 Thess. 2:4; Openb. 13.

Offer: De betekenis van 'een offer brengen' was Daniël uiteraard uit de Schrift bekend en hij wist dat alleen aan God geofferd mocht worden. Onder Israël waren verschillende soorten offers ingesteld. Een uitvoerige beschrijving van een vijftal treffen we aan in Lev. 1-5. Al deze offers wijzen heen naar het ene offer van Jezus Christus. Zijn offer is zo veelzijdig, dat er tenminste vijf offerten voor nodig waren om het uit te beelden.

Reukwerk: Ook dit begrip moet Daniël uit de wet bekend zijn geweest. We mogen aannemen dat hij op de hoogte was van de voorschriften betreffende het bereiden van het reukwerk voor de Here als wel van het feit, dat geen enkele Israëliet dit reukwerk voor zichzelf maken mocht (Ex. 30:34-38).

2:47

De koning gaf Daniël ten antwoord: In waarheid, uw God is de God der Goden en de Heer der koningen, en Hij openbaart verborgenheden: daarom hebt gij deze verborgenheid kunnen openbaren.

Dat Daniël de eer afgewezen heeft volgt ook wel enigszins uit dit vers. Plotseling gaat Nebukadnezar er toe over niet meer Daniël, maar de God van Daniël te loven.

We kunnen niet zeggen dat de koning van polytheïst nu ineens monotheïst geworden is, maar wel geeft hij de Heer de ereplaats onder alles wat God genoemd wordt en erkent hij Hem als de gebieder van de koningen (vgl. Psalm 95:3; 96:4).

2:48

Toen verhief de koning Daniël en schonk hem vele, grote geschenken; ja hij maakte hem tot heerser over het gehele gewest Babel, en tot opperhoofd over alle wijzen van Babel.

Daniël krijgt buitengewone gunstbewijzen van de koning:

(a) hij ontvangt vele geschenken; (b) hij wordt heerser over het gehele gewest Babel; (c) hij wordt hoofd van alle wijzen.

Dit roept herinneringen op aan Jozef, die na de uitleg van de dromen van de Farao tot onderkoning werd verheven. Eveneens brengt het ons de eer in gedachten, die Ahasveros aan Mordechai bewees.

2:49

Op Daniëls verzoek droeg de koning het bestuur van het gewest Babel op aan Sadrach, Mesach en Abednego, terwijl Daniël aan het hof van de koning bleef.

De hiervoor onder b genoemde taak wordt op Daniëls verzoek overgedragen aan Sadrach, Mesach en Abednego. Dit vers is om twee redenen belangrijk. Ten eerste zien we erin wat een ruim hart Daniël heeft. Hij denkt niet slechts aan zichzelf maar ook aan zijn vrienden die met hem God gesmeekt hebben. Ten tweede verklaart het waarom in hoofdstuk 3 Daniël niet genoemd wordt.

Nebukadnezar heeft nu *Gods wijsheid* gezien. Hoofdstuk 3 laat zien hoe hij overtuigd wordt van *Gods macht*; en hoofdstuk 4 verhaalt hoe Nebukadnezar ten slotte buigt voor *Gods Majesteit*.

Profetische betekenis

Profetisch beschouwd laat dit hoofdstuk het bankroet zien van de menselijke wijsheid en de radeeloosheid van de machthebbers om ook maar iets van de toekomst te doorvorsen. Daardoor wordt onze tijd nu al gekenmerkt, maar in de eindtijd zal dit nog sterker naar voren komen. Wijsheid en kennis van Gods wegen is slechts te vinden bij het gelovig Joods overblijfsel, dat dan het getuigenis van God op aarde vormt.

Overigens bevat dit hoofdstuk een directe profetie met het oog op de eindtijd die voor de Godsgetuigen in die periode als een baken bedoeld is. Deze Godsgetuigen worden hier niet vermeld, maar in hoofdstuk 7 treden ze wel voor het voetlicht.

Einde hoofdstuk 2.

Lees verder over het boek Daniël : <http://www.verhoevenmarc.be/daniel.htm>

verhoevenmarc@skynet.be - www.verhoevenmarc.be - www.verhoevenmarc.be/NieuwsteArtikelen.htm